

Sborník příspěvků z mezioborové konference

Neštěstí a vina: věrní souputníci

19. listopadu 2010

Velká posluchárna Evangelické teologické fakulty UK v Praze, Černá 9

Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
ve spolupráci
s Cyrilometodějskou teologickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci
Psychosociálním intervenčním týmem České republiky
Českým sdružením obětí dopravních nehod
Skupinou pro vytváření standardů psychosociální krizové pomoci
a spolupráce při Generálním ředitelství Hasičského záchranného sboru
Ministerstva vnitra České republiky
občanským sdružením Rafae
Spolkem krizovců a humanitářů

C Í L E K O N F E R E N C E

- prozkoumat mnohotvárnost viny vyskytující se v souvislosti s neštěstím
- nahlédnout na vinu a neštěstí v rozpětí od akademických úvah po reflexi viníků a obětí neštěstí
- promýšlet přínos viny a zacházení s ní
- podpořit mezioborový a mezilidský dialog a spolupráci

Obsah

Neštěstí a vina z pohledu teologie <i>Ladislav Beneš</i>	3
Vina a neštěstí v některých (českých) pohádkách <i>Marta Kocvrličová</i>	5
Vina za přežití? <i>Helena Klímová</i>	10
Úloha pastoračních pracovníků při práci s vinou a smířením <i>Petr Jandejsek</i>	11
Já, viník: vina z pohledu viníka dopravní nehody <i>Jan Hamr</i>	15
Pohled státního zástupce: Vina a trest při usmrcení z nedbalosti <i>Jan Lata</i>	17
Jak je možné odpustit? (dílnička) <i>Daniela Gabrielová</i>	18
Neštěstí, vina a obec <i>Karel Šimr, Jiří Weinfurter</i>	19
Vina jako motivace dárců v rozvojové a humanitární pomoci <i>Květa Princová</i>	21

Neštěstí a vina z pohledu teologie

Ladislav Beneš

Ladislav Beneš, Dr.

Působil dvanáct let jako kazatel Českobratrské církve evangelické. V současnosti je odborným asistentem na katedře praktické teologie Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy, přednáší katechetiku a pastýřskou péči.

Jistě zde nelze představit komplexní teologický pohled na souvislost neštěstí a viny. Zda jde o „věrné souputníky“, to je ovšem otázka. A ještě jinou otázkou je, zda to bylo právě křesťanství – nebo zda to patří k charakteristikám křesťanství –, že neštěstí a vinu provázalo tak úzce, že každé neštěstí chápe jako trest či alespoň výchovný prostředek nebo zkoušku, aby neštěstí dodalo jakýsi „smysl“. To lze nalézt například u Tomáše Akvinského. V lidových představách to zůstalo hluboce zakořeněné. A pak například F. Nietzsche to učinil jedním z důvodů zásadního odmítnutí židovsko-křesťanské víry¹. A po něm i před ním mnoho dalších lidí.

Na druhé straně lze celou českou i evropskou **reformaci** a její úsilí chápat jako vášnivý zápas právě proti tomu, aby úděl člověka byl chápán na základě kauzálního vztahu skutků a viny, resp. odměny. Člověk, jeho důstojnost, hodnota ani budoucnost (lidský úděl) není chápán na základě jeho činnosti (nebo naopak nečinnosti), na základě jeho viny (nebo nevinu), podle morálních (nebo nemorálních) postojů, podle dějinných okolností. Člověk je chápán – ospravedlněn – na základě zásluhy Ježíše Krista.

Proto ani události, které označujeme za šťastné či nešťastné, nerozhodují o člověku, jeho důstojnosti či hodnotě s poslední platností. Proto ani nedokážeme rozhodnout s poslední platností, jaký je *smysl* zlých (stejně tak ani dobrých) událostí. Jde o trest? Jde o výchovné působení, které má člověka proměnit a někam posunout? Jde o tříbení či zkoušku? Na to nelze dát předem odpověď, a už vůbec ne platnou pro každého.

Hledáme-li odpověď v Bibli, najdeme nejspíš všechny tyto motivy. Je třeba vždy pamatovat, že Bible není systematickým pojednáním o tématech, která nám přijdou na mysl. Takže ani otázka zla a jeho souvislosti s vinou není vměstnána do jedné či dvou definic. Bible, ani žádná její část, není „traktát o původu zla“. Ale najdeme zde celou řadu příběhů, kde vystupují lidé, kteří konají zlo a jsou trestáni. I příběhy, ve kterých se lidé vyptávají na spojitost neštěstí a viny. Zní tu ovšem i otázka: Proč? (Žalm 22) Ale nejen příběhy, je zde celá sbírka poetické literatury, která se pokouší vypsát, vyslovit lidskou trýzeň tváří v tvář neštěstí, i radost nad tím, že toto tázání nezůstalo bez odpovědi. A tím jsou tyto texty – především žalmy – pozváním i pro ty ostatní, kdo mají podobné otázky a zkušenosti.

Že není snadné najít jednoduchou odpověď po vztahu zlé události a viny, naznačuje křesťanská tradice. Vyznání víry hovoří o víře v Boha Stvořitele, o jeho díle, sestoupení do pekel, ale nehovoří obdobně o „víře ve zlo“, „v peklo“ či o víře v lidskou vinu. Vyznávají spíše, že Bůh může od nás zlo odvrátit nebo nás před jeho zhoubným účinkem uchránit („...ale zbav nás od zlého“). A jestli se mluví o vinách, pak jako o vinách, které jsou odpustitelné (které lze odpustit) („Věřím... hříchů odpuštění“; „a odpusť nám naše viny...“).

Několik příkladů z Bible:

Mudroslovná literatura (především Přísloví) hledá zvládnání onoho vpádu zla do lidského života pozorováním jakýchsi zákonitostí. Zde se odráží jakýsi kauzální vztah mezi činem a jeho následkem, vinou a zlem. To jistě není originální přínos biblické tradice: „Pýcha předchází pád“ (Př 16,18); „Kdo kope jámu, padne do ní.“ (Př 26,27). Dobrý řád dobrého stvoření je narušen neřádným jednáním. Kdo tento řád porušuje, může být napraven mimo jiné trestem. Falešné ohledy či dokonce lhostejnost vůči zlému konání druhých, výslovně a především pak u vlastních dětí, povede k ještě horším koncům (Př 23,13-14): „Nepřipravuj chlapce o trest! Nezemře, když mu nabiješ holí.“¹⁴ Nabiješ mu holí a jeho život vysvobodíš od podsvětí.“

Vztah viny a neštěstí je předmětem mnohých vyprávění o údělu Izraele, který přišel o svou zemi, svobodu, ocitá se v otroctví, chrám je proměněn v rozvaliny. **Proroci** těžce musí zápasit o pochopení toho, že lid si své neštěstí přivolal porušením smlouvy podobně, jako zrazuje záletník svou manželku (Ozeáš aj.). A tato neposlušnost a nevěra má dosah nejen pro jednotlivce, nejen pro věřící Izrael, ale pro všechny národy, a ovšem pro přírodní poměry. Neposlušnost má katastrofální důsledky ekologické (sucho, hlad, poušť – Joel 2). Ale zároveň se proroci

¹ Nietzsche, F.: Morgenröte. Gedanken über die moralischen Vorurteile. Kniha 1., aforismus č. 78. podrobněji Antikrist I, 26.

dopracovávají k tomu, že *Hospodin* změní úděl Judy a Izraele (Jer 33,7). Typická je otázka, která ukazuje na chápání Hospodina jako živého, s člověkem soucitného Boha: Kdo ví, možná že se Bůh v lítosti obrátí a odvrátí od svého planoucího hněvu a nezahyneme. (Jon 3,9) Hospodin si to rozmyslí a Ninive nezničí. Což ovšem právě Prorok Jonáš těžce ponese. Podobně JI 2,14: Kdo ví, nepojme-li ho opět lítost a nezanechá-li za sebou požehnání. V důsledku toho se obnoví nejen lid izraelský, ale i poušť rozkvetne, stromy se zazelenají a bude opět sklizeň. Adekvátní reakcí na neštěstí není proto ani bezbřehé zoufalství či hněv na poměry, které „prostě ve světě vládnou“, ale půst a vyznání vin.

Odtud můžeme usoudit na celou řadu poznatků. Důsledky provinění (neposlušnosti) lidu Hospodinova jsou katastrofální nejen pro něj, ale i pro „zbytek světa“, ano kosmu. Proroci neobviňují okolní pohanské národy pro jejich militarismus, amorálnost, nezákonnost, ale vidí je být – podobně jako přírodu – ve službě Hospodinových záměrů. Neštěstí není důsledkem zlého osudu, náhody, ale v důsledku porušení smlouvy. Ale také proroci, podobně jako řada žalmů, dosvědčují, že nad tímto vším zlem, které potkává jednotlivce, Izrael či národy, ale také přírodu, nad vším zlem osobním či nadosobním se klene milosrdenství Hospodinovo. I kdyby nastalo zemětřesení, smlouva pokoje se nepohne (Iz 54,10). Ač není popřen vztah činu a následku, není to poslední slovo o nás lidech a tomto světě: (Ž 103,10): „Nenakládá s námi podle našich hříchů, neodplácí nám dle našich nepravostí.“ Izrael to poznal ve svých dějinách, opět se směl navrátit do své země. A to je zdrojem naděje pro nás při všech katastrofách, které zažíváme jako jednotlivci či národy.

Pochopitelně se zde nabízí **vyprávění knihy Jób**. On, muž spravedlivý a věrný, je vpádem neštěstí připraven o majetek, zdraví, rodinu. Přicházejí za ním tři přátelé. Nejprve u něho sedm dní a nocí sedí a mlčí, „neboť viděli, že jeho bolest je nesmírná“ (Jb 2,13). Všichni tři jsou spolu s Jóbem zajedno, že utrpení přišlo právě od Hospodina. Ale proč?

Jestliže Bůh jedná zle, pak je nejlepší se ho zřeknout, nechat ho být a žít svůj život bez Boha. To nabízí Jóbova manželka (Jb 2,9). K tomu dospěli pod tlakem svého trápení mnozí lidé. Jób však má za to, že Bůh, má-li být Bohem živým a svobodným, má právo dávat, a tedy i brát. Ale tím jen rozpoutá celý kolotoč otázek a pekelný oheň svého trápení. A všechny ty rozhovory s přáteli jsou rozhovory a výpovědi člověka postiženého obrovským neštěstím, který se pokouší pochopit smysl toho všeho. A ti tři mu pomáhají. Nemůžeme sledovat celou argumentaci, ale přátelé postupně pokoušejí vysvětlit – právě na základě událostí, které mají před očima, a svých zkušeností –, jaký je Bůh a kdo je člověk.

Nikdo není bez hříchu a viny, je jejich východiskem. Když to Jób přizná a vyzná, Bůh se slituje. Bůh je nekonečný a nejvyšší, člověk jen nepatrný červ. Bůh je věčný, člověk jen prach. Co může pochopit? Bůh je přece nepochopitelný a skrytý. Ostatně, určitě byl Jób pyšný, měl by to pokorně přiznat. Přátelé zde malují obraz Boha, který zapadá do obrazu skutku a následku; Bůh, který je zárukou lidské představy o řádech stvoření, jejichž porušení může jít jen na konto člověka, resp. člověka toto neštěstí má přivést k nápravě a to Boha opět upokojí.

To pohoršlivé pro Jóbovy přátele a mnohé čtenáře do dnešních dnů je, že Jób právě na toto nechce přistoupit. Jeho obraz Boha je jiný. Nechce se smířit s tím, že tento jeho Bůh by se řídil principem zločinu a trestu, viny a odčinění, principem dobrých (nebo zlých) skutků, postojů či smýšlení. Jób je přesvědčen, že nikoliv on se musí zodpovídat za své činy (nebo smýšlení), ale Bůh! A Bůh mu nakonec dá zapravdu. Jóbovo žalování – ne na svět a osud, ale přímo k Hospodinu, najde otevřené ucho. Vyznání, že Bůh stojí mimo pravidla odměny a odplaty, že je nad zlým, které se děje v tomto světě, se osvědčilo. Oč zřejmější je toto **v Novém zákoně**.

Tam zazní otázka, zda spolu souvisí neštěstí a vina, přímo, a to z úst Ježíšových učedníků (J 9,1-3²): *"Mistře, kdo se prohřešil, že se ten člověk narodil slepý? On sám, nebo jeho rodiče?"* Učedníci zřejmě sdílejí obvyklé přesvědčení, že nemoc je dílem hříchu – buď osobního nebo dědičného. Možná nás zamrzí, že Ježíš toto neřeší. Hřích tu je, v tomto světě působí zlo – ale nic z toho nerozhoduje o člověku s poslední platností. Evangelium vypravuje o tom, že Ježíš přišel, aby tyto vazby přerušil, aby neměly moc nad člověkem. Ježíš se nepokouší vyložit „smysl“ slepoty,

² J 9,1-7 *Cestou uviděl člověka, který byl od narození slepý.* ² *Jeho učedníci se ho zeptali: "Mistře, kdo se prohřešil, že se ten člověk narodil slepý? On sám, nebo jeho rodiče?"* ³ *Ježíš odpověděl: "Nezhřešil ani on ani jeho rodiče; je slepý, aby se na něm zjevily skutky Boží.* ⁴ *Musíme konat skutky toho, který mě poslal, dokud je den. Přichází noc, kdy nikdo nebude moci pracovat.* ⁵ *Pokud jsem na světě, jsem světlo světa."* ⁶ *Když to řekl, plivl na zem, udělal ze sliny bláto, potřel slepému tím blátem oči* ⁷ *a řekl mu: "Jdi, umyj se v rybníce Siloe."* (To jméno znamená 'Poslaný'.) *On tedy šel, umyl se, a když se vrátil, viděl.*

nenabádá postiženého, aby své trápení trpělivě snášel a meditoval nad jeho příčinami a proměnil je v naději. Možná by je proměnil spíše v beznaděj. Postiženého uzdravuje, aby učedníci, a po nich všichni další posluchači evangelia věděli, kdo je Ježíš a že u něho je pomoc. Ať už je to s hříchem a vinou jak chce.

Podobně i ve známém příběhu Lk 13,1-5³: Pilátovi vojáci zmasakrovali v chrámu Galilejce. Na náhodné kolemjdoucí se v Siloe zřítla věž. – Lidé kolem jsou tím hluboce zasaženi a otřeseni. A asi nechybí otázek: Jak se to mohlo stát? Kdo je vinen? Proč právě tito lidé? A Ježíš nenechává své posluchače na pochybách: Ti, které potkalo a zasáhlo neštěstí nebyli o nic větší hříšníci než ti, kteří to přežili. Nelze učinit ten závěr, že oni si to zasloužili, my jsme bez viny. A v tomto případě Ježíš ovšem připojuje poučení, které si z toho máme vzít: Jestliže tamti zahynuli, ačkoli na tom byli s vinami stejně, jako jsou ti, kdo přežili a koho se to netýká, pak to berte jako projev veliké Boží přízně a shovívavosti. Ještě máte čas se obrátit a obstát před Božím soudem.

Proto tu je Písmo, aby vyprávělo, že Bůh nezůstal skrytý, tajemný, záhadný a neznámý princip, který jedná nevyzpytatelně, nebo hlavně jako ten, kdo trestá. Ale vypravuje, že Bůh se stal známým, stal se člověkem, který se dá pohnout k činu, jer možno ho (za)volat na pomoc a u něho se lze dovolat spravedlnosti. Nijak se tu nepopírá, že ve světě zlo je, ano že má démonickou podobu takovou, že člověka ovládne a spoutá a přivede do propasti a že jej činí nešťastným (např. posedlý v Gerase, Mk 5,2nn). Ale evangelium vypravuje o Bohu a Ježíši Kristu, který uzdravuje, vyhání demony, tiší bouři i sytí hladové – a odpouští těm, kdo se provinili a otevírá před nimi nový začátek, nový život. Jeho smrt na kříži a vzkříšení pak dokonává ono oddělení viny a neštěstí od člověka, aby na něj již neměly zhoubný vliv. Stává se tak věrnějším souputníkem než lidská neštěstí a viny.

Vina a neštěstí v některých (českých) pohádkách

Marta Kocvrlichová

Mgr. Marta Kocvrlichová

Absolvovala v roce 2004 Filozofickou fakultu Univerzity Palackého Olomouci, obor psychologie. V letech 2004– 2005 pracovala v Psychiatrické léčebně v Kroměříži. Od roku 2005 je zaměstnána ve Fakultní nemocnici v Olomouci. V letech 2006– 2008 působila na Lékařské fakultě Univerzity Palackého jako asistentka. Kromě klinické oblasti se věnuje vzdělávání dospělých. Dále se vzdělává v oblasti analytické psychologie. Je autorkou monografie Vina (2006, Praha: Triton).

Struktura příspěvku:

V první části příspěvku se budu věnovat stručnému nastínění psychologického pojetí viny. Druhá část je výsledkem zkoumání o motivu viny a neštěstí v pohádkách. Ve třetí části se pokusím hlouběji analyzovat jednu až dvě pohádky.

1. Psychologické pojetí viny

V psychologii se zabývají vinou např. hlubinné či humanistické směry. Autoři, kteří se jí věnují, jsou např. Freud, Jung, Gorf, Fromm, Frankl atd.

Ve **Freudově** pojetí je pocit viny buď vědomý, nebo nevědomý.

Nevědomý pocit viny Freud spojuje jednak s **oidipským komplexem**, situací, kdy dítě touží po rodiči opačného pohlaví a touží se zbavit rodiče téhož pohlaví, který je celý nevědomý. Dále s **agresí obrácenou dovnitř**. Dává ji do souvislosti s **nevědomou potřebou trestu**. Pociť viny také spojuje s nemocí. Cítí-li se člověk nevědomě provinilý, pak jeho Nadjá (psychická struktura obsahující morální pravidla, svědomí a ideální já) mu jakoby říká, že nic než nemoc si nezaslouží. Pacient se pak opět neuvědomovaně odmítá uzdravit.

Vědomé pocity viny Freud vysvětluje v souvislosti s napětím mezi **Jáským ideálem**, který je součástí Nadjá, a **já**. Já se cítí vinno, že nedosahuje kvalit představovaných Ideálním já. Člověk

³ 1:Právě tehdy k němu přišli někteří se zprávou o Galilejcích, jejichž krev smísil Pilát s krví jejich obětí. 2:On jim na to řekl: "Myslíte, že tito Galilejci byli větší hříšníci než ti ostatní, že to museli vytrpět? 3:Ne, pravím vám, ale nebudete-li činit pokání, všichni podobně zahynete. 4:Nebo myslíte, že oněch osmnáct, na které padla věž v Siloe a zabila je, byli větší viníci než ostatní obyvatelé Jeruzaléma? 5:Ne, pravím vám, ale nebudete-li činit pokání, všichni právě tak zahynete."

pak vnímá vinu s nadměrnou intenzitou. V důsledku toho „v Já vzniká velká potřeba trestu, která zůstává zčásti uchystána pro zásahy osudu, zčásti nachází ukojení v týrání ze strany Nadjá (vědomí viny).“ (Freud 1990)

Vědomé pocity viny člověk (muž) může dle Freuda zažívat také v situaci úspěchu, kdy jakoby přerůstá svého otce, což je z dob dětství zakázáno.

Vina a utrpení

C. G. Jung se zabýval vztahem **utrpení a pocitů viny**. Považuje toto spojení za **druhotný pokus o morální vysvětlení míry utrpení**, kterým člověk prochází (fylogeneticky se objevuje v situaci většího rozvoje duševních funkcí). Primárně **utrpení** popisuje jako **součást iniciačního procesu**, se kterým je spojena destrukce a následné nalezení nového tvaru. Vina a utrpení tedy může být usouvztažněna dvojím způsobem. Buď budeme **utrpení interpretovat jako důsledek viny** nebo budeme **utrpení rozumět jako nutné součásti či prostředku iniciace** a proviněním pak bude odmítnout utrpení. Druhý způsob vnímání je dle Junga původnější.

Neuman používal pojem **prvotní vina** pro popis **pocitů viny**, které vznikají ve fylogenetickém i ontogenetickém vývoji **v okamžiku zrození autonomního já**. Je to vina úzce spojená s **vývojem vědomí**. Vědomí, které se diferencuje, přestává být v absolutní jednotě, zažívá **utrpení protikladnosti**. Magicky, podobě, jak to vidíme u Junga a Grofa, **hledá vysvětlení** a nalézá je ve vině, v pádu, neboť si utrpení interpretuje jako trest za vinu. **Tento pocit viny je na základě archetypové dimenze transpersonální a nevyhnutelný**. Aktivuje se v přechodových situacích (puberta, krize různého charakteru) a může vést k depresi až sebevražedným tendencím.

Stanislav Grof rozlišuje zdroje pocitů viny na biografické a transpersonální. Biografické zdroje vyplývají především z porodního zážitku a to trojím způsobem.

- Agresivní a jiné silné pudové síly jsou považovány za ukazatele inherentního zla, které je trestáno ztrátou lůna a utrpením v porodním kanálu.
- Pocit viny jako důsledek zodpovědnosti za utrpení matky při porodu
- Pocit viny vyplývá z vědomí, jak velké množství utrpení je zaznamenáno lidským organismem. Míra utrpení jakoby ukazovala na velké provinění.

Humanistické pojetí viny představuje např. **E. Fromm**.

Zabývá se **svědomím**, které rozlišuje na **autoritářské** – normy stanoveny zvenčí vnější autoritou a svědomí **humanistické**, pojímané, jako „**náš vlastní hlas**“ (Fromm 1997, str. 125), „vyjádření zájmu o sebe a svou integritu (tamtéž, str. 127). Svědomí humanistické se stará o správné fungování a rozvoj osobnosti. Člověk pak bude **trpět pocity viny, bude-li zanedbávat sebe**, svůj rozvoj, svůj produktivní a tvořivý způsob života. Dle Fromma jsou často nevědomé. Můžou na sebe upozornit formou fyzické či psychické nemoci, úzkostnými stavy, zvláště úzkostí ze smrti a stárnutí.

Reálná vina

Jakkoli teoretikové se zabývaly především pocity viny, z výzkumu, který jsem provedla v roce 2004, vyplývá, že pro některé psychoterapeuty je důležité rozlišení na vinu reálnou a pocit viny nepodložený uvědomovaným reálným skutkem. V psychoterapii pak s oběma případy zacházejí jinými prostředky.

2. Vina a neštěstí v pohádkách

2.1. Vina v pohádkách

Motiv viny

Při bádání v pohádkách nalezneme několik úrovní vyprávění a několik úrovní, na kterých lze vnímat vinu.

Mravoučná rovina

Potkáváme zde motivy lidských slabostí, provinění či hříchů, které často odpovídají kategoriím „hlavních hříchů“. Z mravoučného pohledu lze vnímat také pokračování příběhu po provinění jako trest (Pohádka Potrestaná pýcha nese tento motiv přímo v názvu).

Nacházíme mezi nimi:

- **Pýchu**: Potrestaná pýcha, Čarovné ovoce – pýcha, obvykle princezny, která si příliš vybírá mezi ženichy a nikdo jí není dost dobrý, bývá odhalena, potrestána a napravena jedním z nich, často skrze nepříjemnost, pokoření buď proměnou třeba ve zvíře, znetvořením, nebo přinucením princezny přijmout na čas podřadné postavení chudé ženy či služky.

- **Nestřídmost** všeho druhu: O kohoutkovi a slepičce (ve verzi Němcové končí smrtí kohoutka), Královna hadů (neochota provdat dceru za chudáka), Otesánek, ale také třeba O mladost-knize, kde se setkáváme s neochotou respektovat přirozený řád stárnutí a neomalenou žádostivostí po mladosti a životě napořád. O Labuti – macecha nepřeje následníkovi království, sama je chce uzmout – spolčí se s čarodějnici. O Sněhurce – nepřiměřené lačnění po vlastní kráse a jedinečnosti.
- **Lakomství:** Příběhy většinou bohatých sedláků či jiných pánů, kteří v průběhu příběhu přijdou o majetek, který mnohdy přechází do rukou chudého, na němž se ještě v některých případech provinili křivdou. Vtipný příběh o lakotě je „Kmotr Matěj, který se dozví od syna souseda, kterého jde navštívit, kam všude schoval před ním dobroty, a vyprávěním o tom, jak po cestě zabil hada, jehož kvality přirovnává k oněm laskominám (hlavu měl jak ta kýta, která je schovaná pod lavicí) přiměje souseda se zastydět za lakotu a o dobré jídlo se rozdělit.
- **Závist:** Závist se objevuje v mnoha pohádkách, často v podobě zlých závistivých bratrů, kteří nejmladšího (často hlupáčka, který uspěl) připraví o předměty, o které se hraje, a mnohdy i o život (O třech bratřích), ošklivé zlé sestry hrdinky příběhu (Popelka), zlé švagrové, které nepřejí štěstí a bojí se o své postavení (Sedmero krkavců).
- **Hněv:** Motiv hněvu se objevuje v podobě hněvivé ukvapené reakce, často v podobě prokletí (Sedmero krkavců), nebo v případě, že člověk pojal za manžela, častěji ale manželku osobu z jiných světů (například vílu). Je-li pak konfrontován s jednáním, které se přičí jeho prostému lidskému rozumu, vybuchne hněvem, vyčte dotyčné/mu jeho původ. Tím jej ztrácí. Zpravidla pak v zápětí zjistí, že ono podivné jednání bylo v jeho prospěch (O studánce Litoši).
- **Lenost:** Pozoruhodné je, jak pohádky zacházejí s leností. Hrdinou se často stává osoba, která je jaksi líná, nepodílí se na běžném fungování a práci, jak je v příběhu naznačena u ostatních postav, ale je to nakonec lenoch, kdo dochází cíle.
- **Smilstvo:** Pozoruhodné je, že v dochovaných pohádkách, nebo alespoň v těch knižně vydávaných, se s příběhy, které by se otevřeně věnovaly sexualitě, nesetkáváme. U jiných národů jsou běžné. Poměrně velká část Pohádek tisíce a jedné noci má erotický nádech, či přímo téma, v Grónských mýtech se dočteme o ženě, která utekla se svojí tchýní a sexuálně s ní žila, za což je manžel obě zabil atd. To, že se s těmito tématy v českých příbězích nepotkáváme, domnívám se, je spíše přičiněním sběratelů a vydavatelů, než že by v lidovém vyprávění původně neexistovali. Např. z ruskojazyčného prostředí jsou známy Afanasjevovy Zakázané pohádky, které jsou v sexuální řeči velmi přímočaré.

Typy provinění, přestoupení a jejich přínos příběhu

Jinak můžeme typologizovat přestoupení a viny jako:

1. Neuposlechnutí rad: Rady dávají mimořádná zvířata, bytosti jiného druhu (víly, divoženky...)
 - omezují, zmenší, nebo úplně znemožní zisk ze situace setkání s danou bytostí/zvířetem. Někdy se to jeví tak, že zmenšení zisku ze situace odpovídá dispozici hrdiny/ky přijmout pouze omezený zisk – viz dále Lesní ženka.
2. Neposkytnutí pomoci: Především zvířatům, lidem (včetně mrtvých)
 - neobdržení pomoci nezbytné ke splnění úkolu. Obvykle vyloučení „nepravého hrdiny“ – např. zlé bratry z pomoci daných bytostí a tudíž z možnosti naplnit/splnit pohádkový příběh, úkol tím „pravým“ hrdinou.
3. Nerespektování příkazů a zapovězení: pověstné třinácté komnaty, nezachování tajemství o nabytých manželkách, o místě a způsobu pobytu, který byl něčím zvláštní, spálení zvířecích kůží původně zvířecích partnerů apod.

Zvláštní druh – hrdina (muž) přestoupí nařízení své ženy z jiné sféry (divoženky, dříve zvířete), že nesmí připomenout, kým byla.

 - většinou otevírá další etapu příběhu, další kolo hledání a vysvobození nevěst/princezen, princů/ženichů. Zpravidla vede k definitivnímu vysvobození, které by se bez této události neodehrálo. Problém spočívá v tom, že se nemusí podařit a někdy pak příběh končí tragicky. Rozzlobení se na divoženku, která zachraňuje úrodu, má za následek, že ona mizí, zachráněná úroda připomíná její dobrý čin. Muž ji hledá u studánky, nikdy se už nevrátí. Také neuposlechnutí divé ženy, aby nevyzrazovala tajemství „z druhého břehu“ (Linduše, Linduše, neříkej, nač je voda z Litoše). To bylo prvotní přestoupení.

- Zvláštní poddruh neuposlechnutí příkazů – poruší je ten, kdo o nich nevěděl (v Lesní ženě matka), ale důsledek je stejně ochuzující.
4. Záměrné zamlčení úspěchů jiného, zabití či osočení úspěšného hrdiny proradnými bratry/sloužícími...
- (Moudrý zlatník –) vede k úplnému vysvobození, pro které bylo nutné trojí opakování. Vede k tomu, že naslouchá sám král (dominantní postoj vědomí, který má být překročen a vyměněn).
 - V jiném případě podobně jako ad 3. posouvá příběh do dalšího kola. Nepravý princ je prohlášen za toho, kdo splnil úkol, aby se následně odhalil jeho podvod (po vzkříšení, vysvobození nebo prostě zjištění toho pravého), často se tak děje v situaci, kdy do hry vstupuje princezna, žena, potkaná na cestách.

Zkusíme-li vnímat **pohádku** jako „**holý skelet psýché**“, jak navrhuje von Franz (1998) a **pohádkový příběh** jako **obraz cesty lidské duše** k zralosti a plnějšímu vědomí, pak **vina či přestoupení a utrpení**, které po ní často následuje, můžeme chápat spíše jako **nezbytnou součást lidského zrání**. Bez nich by se věci nedaly do pohybu a nebylo by šťastných (nebo také nešťastných) konců, trval by počáteční, často neuspokojivý, stav, nebo by se příběh zadrhl v jakémsi bezčasí, v mezi světě, který není plně lidský ani zralý. Zdá se, že vina/přestoupení v pohádkovém příběhu předchází hlubšímu rozvoji vědomí.

2.2. Neštěstí v pohádkách

- Bývá expozicí hrdinského příběhu. Buď na začátku pohádky, nebo nové etapy příběhu.
- Von Franz o neštěstí říká, že je často důsledkem situace, kdy je já příliš autonomní, není v souladu s celou bytostí. Příliš se drží vlastního rozumu a nenaslouchá „centrální regulaci psýché“, bytostnému já. Neštěstí je podle ní způsobeno rozpolcenou situací. Kdy já je odkloněno od instinktivních vzorců.
- Pohádka samotná příčinu neštěstí často nespecifikuje a explicitně nepopisuje.
- Neštěstí jako důsledek přestoupení. Uvádí tu etapu příběhu, která obvykle vede k definitivnímu vysvobození. Důsledkem takového neštěstí a cesty z něj je pak nárůst vědomí. Patrné u Radovida z pohádky O černé princezně.

2.3. Pokus o interpretaci pohádkového příběhu

Jung na řadě míst upozorňuje na to, že pohádka je produktem kolektivního nevědomí (srov. např. Jung 1998a, str. 378, Jung 1998b, str. 47). Bude nás zajímat, v přítomnosti jakých archetypových obrazů se vina či přestoupení vyskytuje a co nám může říct o principech duševního dění.

Při studiu pohádek se ukazuje, že přestoupení či vina se objevuje často v souvislosti s, řečeno jazykem analytické psychologie, archetypem stínu, archetypem animy. Nelze opominout archetyp ducha, který je v některých pohádkách patrný jako organizující, podněcující prvek. Také trochu jako pokušitel, který vyprovokuje situace provinění. Cesta ven z takového maléru má pak zpravidla za následek nárůst vědomí.

Lesní ženka. Pokus o interpretaci z hlediska viny v souvislosti s archetypem stínu

Bětuška, velmi chudá mladá dívka, chodívá pást kozy a při tom přede len, který jí matka dává na hlavu místo na kužel (který ve své chudobě nemají). V poledne jí Bětuška chleba z domu (kozám taky dá po soustu), lesní jahody či co roste. Pak tančí a znova přede.

Jednoho dne objeví se v pravé poledne krásná panna v průsvitných šatech, s věncem na hlavě, k tanci ji láká. Bětuška tančí, nespřede, má výčitky. Druhý den chce vše napravit. Ale když se objeví lesní ženka a slíbí jí, že za ni napřede, znova tančí. Večer jí naplní předánko a dá pokyn: smotávej a nereptej. Matce doma Bětuška nic neřekne. Třetí den opět tančí a nepřede. Dostane odměnu do „mošinky“ s tím, že „ne teď, doma na to hled“. Po cestě je zvědavá, podívá se, vidí jen březové listí. Rozzlobí se, že se nechala ošidit. Ale zbytek listí nechá v kabeli, že podestele kozám.

Doma se matka zlobí, co to bylo za přízi. Když ji smotávala a ona neubývala, pravila: „který čerchmant to napředl“ a příze zmizela. Bětuška vše vypoví. Matka rozpozná lesní žínku, dokonce ví, že neměla reptat, že by hodně namotala. Bětuška se podívá do mošinky, zbylé listí se proměnilo ve zlato. Z toho bohatě žijí, dívka se krásně obléká, ráda tančí. Znova hledá lesní ženku, ale více ji nepotká.

Zdá se, že pohádka líčí neproblematické setkání se s ženským stínem. Von Franz uvádí, že v pohádkách se příliš často o setkání ženy se stínem nevypráví, protože bývá podstatně méně problematické, než setkávání muže se svým stínem. Žena se jakoby volněji pohybuje mezi já a stínem. K dramatictějšímu oddělení se od něj zpravidla dochází, je-li ve hře problém s animem.

Přesto se domnívám, že tento příběh lze číst i jako příběh o setkání ženy se svým stínem. Odkazovat k tomu může například charakteristika Bětušky jako „mladičkého děvčete“. Setkání se stínem patří primárně mladosti. Charakteristikou stínu je, že jej tvoří to ve vědomí nepříjemné, nepříjemné, opomíjené a vytěsňované. Bývá taky v příbězích představován postavou téhož pohlaví. Postavu matky můžeme chápat jako ztělesnění norem platných ve vědomí dívky:

– „*dala jí matka do mošinky krajíček chleba a vřetánko, přikazujíc, ať je plné.*“

U dívky je patrné, že je v dobrém kontaktu se svojí instinktivní stránkou. Stará se o „*kozulenky*“. Dává jim sousto ze svého kousku chleba, „*aby se nezaběhly*“. Také se vydává každý den k březovému háji, kde kozy pase. Les, háj, můžeme v kontextu analytické psychologie považovat za symbol nevědomí. Stín leží blízko světa instinktů. Není proto spodivem, že péče o instinktivní stránku vede hrdinku blízko lesa – nevědomí.

Odtud také přichází Lesní ženka. Za stínovou postavu ji můžeme považovat nejen pro její původ v nevědomí. Také je v opozitu k dominantním postojům vědomí znázorněným chlebem a lnem. Obojí odkazuje k tvrdé práci a obyčejnosti až chudobě. Lesní ženka je ve velejemném – průsvitném šatu. Náplní jejího času je tanec. Přichází v poledne, v době, kdy se láme čas. Kdy je přístupný bytostem odjinud. S Bětuškou ji spojuje také věnec. Jedna jej má ze lnu, který má spřádat, druhá z lesních květin. Pozoruhodné je, že lněným věncem je Bětuška vybavena od matky. Zdá se tedy, že vědomý postoj je jaksi vstřícně tomuto setkání nakloněn. Tomu, že při setkání s lesní ženkou je „konstelován archetyp“, odpovídá stav fascinace, ve kterém se Bětuška nachází:

– „*Líčka Bětušce hořela, oči jí svítily, zapomněla na úkol i na kozy, jen se dívala na svoji družku, která se před ní, okolo ní v nejluznějších pohybech otáčela...*“

Motiv tajemství: Bětuška před matkou zatajuje setkání, dokud se neprojeví samo nevhodným matčiným zacházením s darem z nevědomí. O tajemství můžeme uvažovat jako o důležitém prvku dospívání. Zachování tajemství je ovšem dvojsečné. Domů přinesené předánko je něco, co se matky bezprostředně týká (ona přízi smotává) a když nebyla zpravena, nemohla respektovat příkaz Lesní ženy a vedlo to ke ztrátě daru.

V tomto příběhu se setkáváme s několika přestoupením a jejich důsledky

1: Bětuška zapomíná na práci. Je stržena setkáním s archetypem. Vystavuje se hněvu vědomého (mateřského) postoje.

- Projevuje se ztrátou radosti, trpkými výčitkami „*že se dala té krásné panně omámit*“. Ovšem jen přechodně. Druhý dne stejně tančí.

2: Matka poruší příkaz ženy, o kterém nic neví a obě tím ztrácí dar.

- Dominantní vědomý postoj reprezentovaný matkou zatím neměl příležitost zaznamenat nový kontakt já s nevědomím. Nerespektuje tudíž jeho pokyny, či pokyny stínu. Při smotávání příze, která neubývá, reptá („*který čerchmant to předl!*“) a o dar přichází.

Zde je pozoruhodné, že jakmile se o Lesní ženě dozví, je k ní dosti přívětivá

– „*s děvčaty mají slitování a mnohdy je i bohatě obdarují*“.

Je to tento matčin poznatek, který vede Bětušku k tomu, aby se podívala na to, co v mošince přinesla. Zdá se, že i tento dominantní vědomý postoj si zachoval vědomost, znalost o věcech nevědomí. Není k nim primárně nepřátelský, ví dokonce, jak by se vůči nim měl zachovat a je v podstatě disponován přijmout dary z nevědomí:

– „*že pak jsi mi to neřekla, kdybych byla nereptala, mohla jsem mít příze plnou sednici.*“

3: Bětuška přestupuje příkaz ženy, ať až doma se dívá na dar, který jí dává do mošinky.

- Podívání se do mošinky na dar od Ženky již cestou a ne až doma, jak jí ona přikazovala, můžeme považovat za akt „předčasné analýzy“. Dříve, než dozrál čas, než poctivě prošlapala celou cestu zpět z opojného tance do běžného vědomí a běžné reality, chtěla vidět. Proviňuje se nedůvěrou, dívá se, protože se jí mošinka zdá příliš lehká. Ve světě nevědomí se dar z nevědomí jeví jako cosi organického. Když zjistí, co je v mošince, zmocní se jí hněv a „přešle“ listí vyhodí. Část listí si ponechá, aby mohla kozám doma

podestlat. Doma ve světě vědomí a poučena matkou, která má jakousi znalost o věcech nevědomí, pak uvidí, že přináší zlato.

- Alespoň cosi z pokladu nevědomí jí pomůže zachránit její přívětivý vztah k instinktivní stránce představované kozičkami.

Závěr: Přestoupení či provinění v tomto příběhu přináší v prvním bodě možnost setkat se s archetypovou postavou. V dalších dvou bodech přináší ztrátu části bohatství, které je z tohoto setkání možné získat. Můžeme tomu také rozumět tak, že matce s dcerou, dominantnímu vědomému postoji a já, zůstane tolik bohatství, kolik jsou aktuálně schopny pojmout. I to ovšem znamená diametrální změnu z velké chudoby po bohatství.

Pokud bychom snad chtěli formulovat jakési sdělení, doporučení z příběhu, někdy, v případě tohoto příběhu, by bylo vhodné při setkání s nečekaným jevem mlčet a neztracovat jej zrovna. A dále by byla přínosná jakási disciplinovanost při setkávání s nevědomím, důvěra a trpělivost při přijímání daru, aby se lehké mohlo proměnit v těžké a listí ve zlato.

Literatura:

Afanasjev: *Zakázané pohádky*. Volvox Globator. Praha 1998

Erben, K. J.: *České pohádky*. Albatros, Praha 1989

Freud, S.: *Já a ono*. Sebrané spisy sv. 13. Praha, Psychoanalytické nakladatelství, 1999a, str. 189-229.

Freud, S.: *Dostojevskij a otcovražda. Očlověku a kultuře*. Praha, Odeon, 1990a.

Freud, S.: *Zánik oidipského komplexu*. Sebrané spisy sv. 13. Praha, Psychoanalytické nakladatelství, 1999b str. 313-320.

Freud, S.: *Já a ono*. Sebrané spisy sv. 13. Praha, Psychoanalytické nakladatelství, 1999c str. 189-229.

Grof, S.: *Za hranice mozku*. Praha, Gema89, 1992.

Jung, C. G.: *Cíle psychoterapie*. Výbor z díla I. Nakladatelství Tomáše Janečka. Brno 1998b

Jung, C. G.: *Duše moderního člověka*. Atlantis, Brno 1994

Jung, C. G.: *O fenomenologii ducha v pohádkách*. Výbor z díla II. Nakladatelství Tomáše Janečka. Brno 1998c

Jung, C. G.: *Schizofrenie*. Výbor z díla I. Nakladatelství Tomáše Janečka. Brno 1998a

Jung, C. G.: *Symbol proměny ve mši*. Výbor z díla IV. Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001, str. 145-274.

Kiliánová, E., Sirovátka, O.: *Čarovné ovoce*. Albatros. Praha 1982

Němcová, B.: *Pohádky*. Státní nakladatelství dětské knihy. Praha 1963

Seifert, T.: *Archetyp*. Slovník analytické psychologie. Portál, Praha 2006

Široký, H.: *Meze a obzory psychoanalýzy*. Triton, Praha 2001

Šrut, P.: *Velká kniha českých pohádek*. Reader's Digest Výběr. Praha 2003

von Franz, M.-L.: *Psychologický výklad pohádek*. Portál. Praha 1998

Freud, S.: *Úzkost a pudový život*. Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy. Sebrané spisy sv. 15. Praha, Psychoanalytické nakladatelství, 1997, str. 68-92.

Fromm, E.: *Člověka a psychoanalýza*. Praha, Aurora, 1997.

Müller, A.: *Prvotní vina*. Slovník analytické psychologie. Portál, Praha 2006

Sauer, G.: *Individuace*. Slovník analytické psychologie. Portál, Praha 2006

Becker, U.: *Slovník symbolů*. Portál, Praha, 2002.

Lurker, Hanfred: *Slovník symbolů*. Universum, Praha 2005.

Vina za přežití?

Helena Klímová

Mgr. Helena Klímová

Skupinová analytička, čestná členka londýnské Group Analytic Society. Psychoanalytická psychoterapeutka v soukromé praxi, spoluzakladatelka a členka občanského sdružení Rafael Institut, jehož posláním je mj. psychoterapie pro generace po holocaustu. Publicistka.

Název příspěvku by mohl být považován za absurdní. Proč by se měl člověk, který přežil nepřízeň osudu, z něčeho obviňovat. „Jestliže jsem nenasadil svůj život, abych zabránil zavraždění druhých, ale jen přihlížel, cítím se vinen... To, že ještě žiji, když se stalo něco takového, spočívá na mně jako nesmazatelná vina.“ Výrok je možné vnímat jako osobní vyznání filozofa Karla Jasperse, který se za války opakovaně odmítal rozvést se Židovkou. Vinu dělí v knížce *Otázka viny (příspěvek*

k německé otázce), která vyšla v Německu v roce 1946, na kriminální, politickou, morální, metafyzickou.

Můžeme předpokládat, že možnost takovéto viny platí též pro lidi, kteří přežili koncentrační tábor? Na místě je otazník, nikoli konstatující tečka, neboť odpovědí není akademické řešení, ale hluboké, byť nevědomé prožívání trestu, a pokání – a to na straně přeživších i jejich dětí! To znamená na straně nevinných!

Mezi projevy můžeme zařadit sebetrestání, nedopřívání si, potlačování a snižování vlastní identity (osobní i skupinové) – tzn. narcistická zranění.

U první generace přeživších byly nápadné opakované pokusy o sebevraždu, žádosti, aby rodina k sebevraždě pomohla (tedy ambivalence vůči sebevraždě).

U druhé generace přeživších nacházíme nedostatečnou separaci nebo její chybění, „parenting the parent“ (být rodičem svému rodiči, „rodičovské dítě“), sebepoškozování (jako dodatečný podíl na utrpení prarodičů), odčiňování. Toto chování zdaleka není vždy vědomé.

Mezi **psychologické mechanismy**, které mohou tyto projevy chování objasnit, řadíme obranný mechanismus identifikace s agresorem, falešné self, traumatofilii (náchylnost k sebezraňování, úrazům atp.).

„**Existenciální**“ vina souvisí s potřebou smyslu a nacházíme ji jako součást mýtu o stvoření člověka: poznání vlastní smrtelnosti, konečnosti je při absenci smyslu tak strašné, že člověk raději přijme představu hříchu a trestu jako vysvětlení, které smysl dává. Téma takto opracované kulturou má svůj protějšek v neurotických zpracováních jedinců: únosnější je přijmout podíl na utrpení (rodičů) nějakým sebetrestáním (tedy chováním kajícího, provinilého), než snášet představu nesmyslnosti a hrůzy zavraždění.

Na jedné straně vnímáme, že existenciální vina je zdrojem solidarity, na druhé, že je zdrojem utrpení a nemoci (například posttraumatické stresové poruchy PTSP, angl. zkratka PTSD). **Jak se dá norma a patologie rozlišit?** Podle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí vznik posttraumatické stresové poruchy není dán nějakou předchozí patologií či nedostatečností poškozeného, porucha vzniká jako následek traumatu a její propuknutí svědčí o původní normě, respektive duševním zdraví, o původní přiměřené vnímavosti a citlivosti subjektu.

Vedle posttraumatické stresové poruchy existuje též **posttraumatický růst** (angl. zkratka PTG, post-traumatic growth), a to někdy i u jednoho člověka v různých situacích.

Posttraumatickou poruchu od posttraumatického růstu můžeme rozlišit podle několika znaků:

Neurotické řešení je výsledkem nevědomého kompromisu mezi sebedestruktivním puzením falešného self a záměrným, vědomým úsilím po pozitivním řešení. Má rysy nutkavosti, hrozí sebedestrukce a vznik velkých společenských mesianistických snah a řešení.

Řešení zdravé, posttraumatický růst, se odehrává na úrovni vědomé. Obsahuje základní sebezpuštění (tj. není motivováno falešným self) a předpokládá **přijetí sebe uprostřed druhých**, to znamená rovnováhu lásky k sobě a k druhému.

Úloha pastoračních pracovníků při práci s vinou a smířením

Petr Jandejsek

Mgr. Petr Jandejsek, M.A.

Absolvoval Filosofickou fakultu University Karlovy v oboru Sociální práce. Zároveň vystudoval obor Teologie křesťanských tradic na Evangelické teologické fakultě téže university a následně obor Pastoral Theology na Anglia Ruskin University v Cambridge. V současnosti je doktorandem na Evangelické teologické fakultě v oboru Systematická teologie. Pracoval v Armádě České republiky a v sociálních službách. Od roku 2003 vyučuje na Vyšší odborné škole sociálně pedagogické a teologické Jabok. Přednáší rovněž v oboru Pastorační a sociální práce na ETF UK a nově v návazném magisterském oboru na téže fakultě. Kromě systematické teologie se lektorsky a publikačně věnuje též lidským právům v sociálních službách a práci s vinou a smířením. Je editorem publikace Hledání Ježíšovy tváře. Christologická čítanka (s K. Bauerovou a I. Noble; Praha, 2008).

Shrnutí

Příspěvek „Úloha pastoračních pracovníků při práci s vinou a smířením“ si klade za cíl představit výukový kurz Práce s vinou a smířením, který byl před čtyřmi lety otevřen na VOŠ Jabok a ETF UK, a zmínit vybrané zdroje využívané ve výuce. Autor nejdříve identifikuje inspirační zdroje z ekumenismu pro oblast práce s vinou a smířením, jmenovitě význam korektivní životní zkušenosti s dřívějším „nepřítelem“, a nebezpečí fixace na viníka spíše než na oběť i v dobře míněných snahách o odpuštění. Jádrem příspěvku je reflexe trojího pojetí odpuštění, založená na zkušenosti severoirského autora Alistaira Little v knize *Give a Boy a Gun* (2009). V díle jde o vyrovnání se s neštěstím, jehož původcem byl autor jako dospívající chlapec. Odpuštění může být pojato jako obnova lidské důstojnosti oběti, tedy jako rozlomení psychologické vazby oběti na pachatele. V jiném smyslu je odpuštění naopak chápáno jako navázání kontaktu, či dokonce přátelství oběti s viníkem. Třetí pojetí odpuštění je zdrženlivější, dlouhodobější a vyžaduje trpělivost. Na straně pachatele se projevuje respektem k oběti, kdy viník ani nepovažuje za své právo vyslovit žádost o odpuštění s ohledem na možnou sekundární viktimizaci. Na straně oběti může být odpuštění záměrně přenecháno Bohu, což svědčí o tom, že oběť ví, že odpuštění je třeba udělit, třebaže sama na něj nemá dost síly. Příspěvek uzavírá odůvodnění požadavku na jistou míru pokory a osobního odhodlání na straně pastoračních pracovníků činných v oblasti práce s vinou a smířením.

1. Inspirace z ekumenismu

K problematice práce s vinou a smířením jsem se dostal od zkušeností s ekumenismem. Měl jsem možnost zažít studium a společný život spolu s lidmi jiných křesťanských tradic. Věřoučné rozdíly se řešily na přednáškách a seminářích, a ty nakonec nebyly tím hlavním problémem. Hůř se daly skloubit odlišné vzpomínky, životní vzorce, hodnoty a postoje.⁴ Yves Congar napsal: „Různost a rozdělení byly jakoby vetkány do vláken sociálního a národního života“ (1939: 38-9). Hovoří také o prodloužené tíze či závažnosti starých vin. S nadějí jsem ale zažil, že tato závaží, vetkaná ponejvíce neuvědoměle do našich zažitých způsobů myšlení, hovoru a jednání, nás nedeterminují absolutně. Je totiž možné získat novou zkušenost, zkušenost konkrétního života s konkrétními lidmi. A díky této nové vztahové zkušenosti se dřívější i novější rozpory mezi konfesními skupinami již nejeví jako hlavní vše-určující faktory.

Zkušenosti s ekumenismem mi poskytly pro studium viny a smíření v pastorační práci dva impulzy. První je právě zmíněné poznání, že konflikty se v dlouhodobé perspektivě uzdravují spíše korektivní životní zkušeností než nějak v teorii. Druhý impulz se týká uzdravení zraněné paměti: ani ne tolik individuální, jako spíše kolektivní či skupinové. Dokument Mezinárodní teologické komise *Paměť a smíření. Církev a chyby minulosti* z roku 1999, který připravil půdu pro památná papežova slova omluvy Židům a dalším skupinám na Zelený čtvrtek následujícího roku, byl na jednu stranu průlomový. Z hlediska obětí – tehdejších i dnešních – nicméně dokument nebyl přesvědčivý. Jakkoliv byl plný upřímné lítosti a pokání, vyznačoval se spíše fixací na pachatele než zájmem o oběti a jejich osud. Detailní argumentaci zde není možné předložit.⁵ Podobný sklon v kolektivních žádostech o odpuštění je ovšem dobré kriticky zkoumat a i v zájmu viníků pojmenovat. Tolik aspoň několik impulzů z ekumenismu.

2. Seminář o práci s vinou a smířením

S těmito podněty z ekumenismu jsme na VOŠ Jabok a v bakalářském programu Pastorační a sociální práce na ETF UK před čtyřmi lety poprvé otevřeli kurz o práci s vinou a smířením v pastorační práci. Už nešlo především o řešení mezicírkevních sporů. Tématem se stala práce s různými skupinami klientů: rodinami, umírajícími, vězni, národnostními skupinami, oběťmi neštěstí. Vycházíme z předpokladu, že při řešení sociálních případů existují oblasti, kterým se obvykle vyhýbáme, protože běžné metody sociální práce se jim neumějí věnovat. Jde o témata viny (vlastní a druhého), zraněných vzpomínek, odlišnosti, neschopnosti odpustit apod.

⁴ Na dokreslení jednu vzpomínku: při studijním pobytu v Cambridge jsem ranní modlitby absolvoval pod dohledem anglikánských mučedníků Latimera, Ridleyho a Cranmera, kteří byli vymalováni ve vitrážích oken anglikánské kaple, na nedělní bohoslužby jsem chodil do katolického kostela zasvěceného Panně Marii a anglickým mučedníkům, tedy katolickým obětem zejména z doby Jindřicha VIII a královně Alžběty.

⁵ Téma jsem ve větší šířce rozpracoval ve své magisterské práci *Memory and the Church: a contemporary ecumenical debate on Jan Hus in the Czech Republic* (Anglia Ruskin University, 2008).

Pojmenování a řešení těchto oblastí může přinést významný posun v řešení sociálních problémů, se kterými uživatelé sociálních služeb přicházejí. Charakter práce v kurzu je mezioborový.

3. Zdroje pro práci s vinou a smíření

Předně je třeba zmínit, že v kurzu pracujeme s rozlišením Roberta Schreitera na spiritualitu a strategii smíření (1999). Spiritualitou je zde v širokém smyslu míněna kultivace mého vnitřního života a zahrnuje vztah k sobě, k druhým, k okolnímu prostředí, k Bohu. Koncentrace na strategii bez důrazu na spiritualitu dává dojem, jako by vyrovnání se s vinou či proces smíření byly jen otázkou techniky, které se lze naučit. Bez strategií se smíření samozřejmě neobejde: spiritualita vede k akci. V důrazu na spiritualitu vnímám rozdíl mezi naším pastoračně orientovaným kurzem a kurzy o mediaci a řešení konfliktů (jejichž propracované postupy jinak vděčně využíváme).

K osvojování si spirituality smíření ve smyslu postojů, hodnot a kompetencí využíváme zejména práci s příběhy. Pracujeme s literaturou, filmy, hudbou, výtvarným uměním, symboly a rituály, ale i s Biblií. V tomto příspěvku bych rád představil jedno literární svědectví z poslední doby, které vystihuje některé klíčové otázky při vypořádávání se s vlastní vinou a při hledání odpuštění. Budu citovat z knihy *Give a Boy a Gun* (2009), jejímž autorem je Alistair Little. Nejdříve popis „nešťestí“: z obyčejného chlapce vyrůstajícího ve spořádané rodině v Severním Irsku se stal člověk násilí. V sedmnácti letech zastřelil při jedné odvetné akci člověka. Psal se rok 1975. Dalších 12 let strávil ve vězení. V něm se mu otevřel nový svět a Alistair začal zjišťovat, co znamená zůstat lidským v prostředí konfliktu. Následně se začal věnovat problematice smíření a dnes vede k tomuto tématu kurzy. Kniha mapuje celý dosavadní Alistairův příběh a je proto neuvěřitelnou pokladnicí reflexí nad tématy jako je např. dehumanizace, být obětí a viník zároveň, jak začíná proces smíření a vyrovnání se s vinou. Kvůli krátkosti času jsem z knihy vybral jen jednu zásadní myšlenku o odpuštění.

4. Co je vlastně odpuštění

Samotný koncept odpuštění vidí Little jako problematický. „Lidé hovoří o odpuštění tolika různými způsoby,“ píše Little a pokračuje:

„Pro některé to znamená rozlomení psychologického vztahu, který jim viník vnutil. Pro jiné to je navázání kontaktu s viníkem, naslouchání jeho příběhu, či dokonce spřátelení s ním. Já mám zkušenosti s rodinami v Severním Irsku, jejichž jeden člen se vyrovnával s bolestí ztráty tak, že kontaktoval nepřátelskou komunitu. Ostatní členové rodiny tuto jeho cestu k 'odpuštění' viděli jako zradu na tom, kdo byl zabit. Jakožto viník bych nikdy neřádal za odpuštění rodinu člověka, kterého jsem zastřelil. Už si vytrpěli dost na to, aby ještě museli reagovat na takový požadavek z mé strany. Odpuštění je komplexní záležitost a ne všechna jeho pojetí jsou dobrá“ (2009: 192).

Podívejme se na tato provokativní slova detailně a uveďme je do dialogu s myšlenkami již zmíněného Roberta Schreitera.

Little nejdříve hovoří o odpuštění jako o rozlomení vazby mezi obětí a viníkem. Cílem je obnovit lidskou důstojnost oběti, kterou viník poničil. Když odpouštím, dávám najevo, že nechci být ovládnut minulostí, nechci, aby minulost určovala mou budoucnost. Odpuštění je tak projevem mé svobody, osvobozením se od minulosti. Oběť už nechce být pouze pasivní, ale chce mít svůj život ve svých rukou; Schreiter hovoří o cestě od oběti k příživnímu (*from victim to survivor*). Typické pro toto pojetí odpuštění je, že může jít o jednostranný děj, což bývá v realitě lépe představitelné. Pokud následuje na straně viníka lítost a prosba o odpuštění, je to spíše důsledek již zvoleného postoje odpuštění na straně oběti.

Dále Little zmiňuje navázání kontaktu s viníkem. Pro některé typy „nešťestí“ nebo zranění je setkání obou stran přiměřené a účinné. V Berlíně jsem se setkal s institutem mimosoudního vyrovnání mezi pachatelem a obětí (*Täter-Opfer-Ausgleich*). Zde se usiluje o skutečné setkání obou stran, vzájemné vyslechnutí verzí příběhu, o oboustrannou formulaci slov lítosti i odpuštění. Proces je dovršen dohodou o vyrovnání, nejčastěji finančním, která je předložena soudci. Považuji tento institut téměř za sekulární pastorační. Jeho limitem je, že nemůže být využit v případech závažné trestné činnosti a že vyžaduje oboustranné zapojení. To platí i pro institut mediace využívaný u nás. Jeho kontraindikací je navíc např. závislost účastníka, která ohrožuje jeho schopnost naplnit výslednou dohodu. Nicméně výhodou práce se smířením, při kterých dochází k setkání oběti a viníka, může být zkušenost jakési proměny obou stran. Nejde o to dostat se díky smíření do jakéhosi předchozího stavu, jakoby se nic nestalo. Smíření bere vážně bolestné vzpomínky na nespravedlnost a násilí. To potvrzuje i Little, když píše (téměř slovy žalmisty, srov. Ž

51,5): „Lidé říkají, ‘Nech už minulost za sebou’, ale pro mě je minulost pořád se mnou. Jen jsem se naučil, aby mě minulost neparalyzovala. Do čeho jsem se v minulosti namočil, je do značné míry součástí toho, kým jsem v přítomnosti, v dobrém i zlém“ (2009: 216). Smíření tedy není zapomenutí, negace minulosti, její znevážení, mávnutí ruky, ale její transformace. Schreiter k tomu dodává: „Při odpouštění nezapomínáme; pomatujeme si odlišným způsobem“ (1999: 66).

Little se nakonec ve svém pojetí odpouštění kloní k následujícímu: „Jakožto viník bych nikdy nežádal za odpouštění rodinu člověka, kterého jsem zastřelil“ (2009: 192). Viník podle něj vlastně nemá právo žádat o odpouštění, dokud mu je oběť sama nenabídne. Cítím z těchto slov obrovský respekt k oběti a citlivou snahu vyhnout se sekundární viktimizaci. Little nechce zlehčovat ani závažnost prvotního neštěstí či zranění, ani enormní nárok představovaný požadavkem na oběť, aby se s tím vším vyrovnala. Sám píše ze strany pachatele, proto je vhodné toto třetí reflexi odpouštění doplnit ze strany oběti. Schreiter rozlišuje mezi odpouštěním Božím a lidským. Především když je zážitek s neštěstím čerstvý a silný, nelze po člověku chtít, aby s lehkým srdcem rozdával odpouštění. Vždyť ani křížovaný Ježíš a kamenovaný Štěpán neadresují svým popravčím odpouštění (srov. Lk 23,34; Sk 7,60). Zároveň ale pro ně vyprošuje Boží odpouštění. To lze chápat jednak jako projev přesvědčení a víry, že odpouštěno má být, třebaže já v tuto chvíli sám odpustit nemohu. Jednak tím Ježíš a Štěpán potvrzují sílu a důstojnost svého lidství, o kterou je chtěli jejich popravčí připravit; projevují tak v určitém smyslu převahu – viz první interpretace odpouštění výše.

Uvedená tři pojetí odpouštění se nemusí vzájemně vylučovat. Spíš nám ukazují, že v práci s vinou a odpouštěním nelze absolutizovat jeden postup a že se jedná o práci tvůrčí.

5. Zpět ke kurzu o vině, smíření a pastoraci

V kurzu na Jaboku a ETF pracujeme s tímto a podobnými texty. Přitom se pokoušíme – jakkoliv někdy nesystematicky – pojmenovat a osvojit si schopnosti, které by měl mít člověk, který se podílí na práci s vinou a odpouštěním, a to v osobním i profesním životě. Reakce studentů na texty je často pozitivní, co se daří zatím méně, je fáze nácviku konkrétních požadovaných dovedností a postupů.

Na závěr si dovolím ještě dvě poznámky, které chtějí vyjádřit potřebu pokory na jedné straně a odhodlání na straně druhé při tak sisyfovské práci, jakou je práce s odpouštěním a smířením. K tématu pokory opět otevřu knihu Alistaira Little. „Jednou se mě [Martin] zeptal, ‘Alistaire, můžeš rozumět tomu, jak se cítí rodina, která ztratila milovaného blízkého?’ ‘Ano, mohu.’ (...) Později, při obvyklém debriefingu, Martin mou odpověď zpochybnil: ‘Vzpomínáš, jak jsi říkal, že můžeš rozumět, jak se ta rodina cítí? Ale jak to, že můžeš?’ ‘Jak to myslíš?’ ‘Zajímá mě, jak jim můžeš rozumět.’ ‘No, jejich tchán byl zastřelen. Kdyby byl zastřelen můj tchán ...’ ‘Ale on nebyl.’ ‘Samozřejmě, ale kdyby byl ...’ ‘Ale on nebyl.’ ‘Nerozumím.’ ‘Alistaire, jsou věci, které nevíš, a je třeba, abys řekl, že nevíš. Můžeš říct: ‘‘Umím si představit ...’’, ale nikdy nemůžeš vědět, dokud se to nestane tobě’’“ (2009: 155). Něco znát a něco znát ze zkušenosti jsou dvě odlišné věci. I s tím je třeba ve výukovém kurzu počítat.

K tomu, že je možné neztrácet odhodlání ke smysluplné práci, připomenu slova napsaná v roce 1982 na Borech: „Uvažuji-li jako to, co ze mne tento svět dělá – totiž jako lidské identity zbavený šroubek gigantického soustrojí -, pak opravdu nemohu dělat nic (...). Uvažuji-li však jako to, čím každý z nás původně je, resp. čím každý z nás má – nezávisle na stavu světa – základní možnost se stát, totiž jako svéprávná lidská bytost, schopná odpovědnosti ke světu a za svět, pak samozřejmě mohu dělat mnoho. (...) Na námitku, že to nemá smysl, odpovídám velmi prostě: má!“ (Havel, 1990: 351).

Literatura:

Congar, M.J., 1939, *Divided Christendom. A Catholic Study of the Problem of Reunion*. Trans. M.A. Bousfield, London: The Centenary Press.

Havel, V., 1990, *O lidskou identitu*. Praha: Rozmluvy

Little, A., 2009, *Give a Boy a Gun*. London: DLT.

Schreiter, R.J., 1999, *The Ministry of Reconciliation. Spirituality and Strategies*. Maryknoll, NY: Orbis Books.

Já, viník: vina z pohledu viníka dopravní nehody

Jan Hamr

Jan Hamr

Narodil se a první polovinu života prožil v Karlových Varech. Vyrůstal v tradiční křesťanské rodině spolu s třemi staršími sestrami. Vyučen elektromechanikem, studoval střední školu pro pracující s maturitou v téže oboru. Jako elektrotechnik pracoval v oblasti silnoproudu, měření a regulace a nyní jako servisní technik pracovních plošin.

Po svatbě v roce 1986 se přestěhoval do Prahy, kde žije se svojí rodinou dosud. Má tři studující děti, syna a dvě dcery. Při svém technickém zaměření rád nachází oddech v prostém prostředí staré chalupy na Vysočině. Rád cestuje, těší se sportem i muzikou a nadevše miluje přírodu.

V roce 2004 zavínil dopravní nehodu, v jejímž důsledku zemřeli dva lidé. Byl odsouzen k podmíněnému trestu a zákazu řízení.

Nyní se podílí na preventivní činnosti v oblasti silničního provozu. Působí např. v projektu (Ne)zvrtné osudy, směřovaném k nejrizikovější skupině obyvatelstva, totiž studentům posledních ročníků středních škol a učilišť, kteří se chystají nebo už začali svoji řídičskou éru.

Já, viník!

Když jsem přijal pozvání na tuto konferenci, připadl na mě nelehký úkol – hovořit o své vině. Nejsem žádný řečník, jsem jen prostý člověk s trpkou zkušeností, hlubokou ránou v duši, která pomalu zarůstá v křivolakou jizvu. Ano, nelehký úkol. Hovořit z pozice toho, který se vlastně vůbec nemá čím chlubit. Ale přesto se o to pokusím.

Nejprve bych se rád nad pojmem „vina“ zamyslel trochu obecně. Co pro nás znamená? Jak s ním dokážeme zacházet?

Pocit viny vnímá každý z nás individuálně. Troufnu si říci, že jsme si ho nepřinesli z matčina lůna. Je to pocit, se kterým se v průběhu života teprve setkáváme. Nějak na nás působí a my se ho učíme vnímat. Snažíme se mu rozumět a nějak s ním naložit. A v tom mezi námi lidmi může docházet k nemalým rozdílům. Někdo poznával svět v prostředí klidném, harmonickém, jiný v prostředí hektickém a plném rozporů. Ovšem pocit viny je jen jednou částí pomyslného celku. Nebýt například slušných mravů, dobrých vztahů mezi lidmi, určitých zvyklostí, nebo předpisů, řádů a zákonů, asi by ani neexistoval. Je tedy s něčím nedílně spojen a více či méně konfrontován. Může se tak stát, že ve stejné věci jeden člověk vinu cítit může, jiný nikoliv.

Pocit viny je nepříjemný. Bráníme se mu, skrýváme jej, potlačujeme. Nevíme si s ním rady, vymlouváme si jej, bojíme se. Je to v našem životě něco jednoznačně negativního. Mrzí nás, ruší a zaměstnává. Znovu se vrací, pronásleduje a nedá nám spát. Bolí, tíží, trápí. Ptáme se, co s tím?

A jak chutná pocit viny po tragické dopravní nehodě? Nedá se to vyčíst z novin, ani učebnic. Kdo to neprožil, těžko může pochopit. Říkám to v hluboké pokoře.

29. prosince od naší tragické dopravní nehody uplyne šest let. Jeden člověk zemřel na místě, druhý po tři čtvrtě roce.

V ten podvečer, byla už tma, jsme vůbec nikam nespěchali. Měli jsme dovolenou, děti prázdniny a jeli na chalupu. Moje žena a dvě dcery. Krátce po výjezdu z Chotěboře směrem na Ždírec, jsme dojeli velmi pomalu jedoucí cisternu s přívěsem. Velmi pomalu říkám proto, že údaj vyčtený z tachografu hovořil o rychlosti 37 km/hod. Nejednalo se tedy o jízdu o závod. Při předjíždění, v momentě, kdy jsme byli vedle soupravy, se proti nám náhle objevila Škodovka, které svítilo jen pravé obrysové světlo. Byl jsem naprosto šokován! Neviděl jsem ji, nemohl jsem ji vidět, neboť ve vzdálenosti asi 500, 600 m jelo další auto. V záři jeho světel jsem jednu malou žárovku prostě vidět nemohl.

Musím podotknout, že se jednalo o rovný úsek s přerušovanou čarou, z jedné strany lemovaný lesem, úsek mně dobře známý. Jen jsem netušil, že by v drobné terénní vlně mohlo být schované neosvětlené auto. Jel jsem tudy nesčíslněkrát a jsem přesvědčen, že kdyby auto svítilo, viděl bych ho a v tu chvíli samozřejmě nepředjížděl. K tomuto faktu není co dodat.

Brzdil jsem, co se jen dalo, a na nic jiného se nezmožil. Přišlo to tak náhlé, že jsem vůbec nedokázal přemýšlet o jiných možnostech, které by mohly náraz odvrátit nebo aspoň minimalizovat. Do poslední chvíle jsem však doufal, že se to nestane. Ale stalo se. Došlo ke střetu. Byla to strašná rána.

Do zlomků vteřiny se vešlo tak neuvěřitelně mnoho. Zlomky vteřiny totálně měnily život. Stalo se něco, s čím jsem nikdy nepočítal, nic se nedalo zastavit, nic se nedalo vzít zpět. Byl jsem paralyzován.

V ten okamžik se poprvé vynořil i pocit viny. Byl silný, intenzivní – byl to strach! Svíral mě a dusil, když se schylovalo ke střetu. Báł jsem se o své nejbližší. Přežijí? Nepřežijí? Svíral mě a dusil, když jsem se báł o ty naproti. Zápasil jsem s ním a bránil se. Byl jsem přesvědčen, že za to nemůžu. Věděl jsem, že auto naproti nesvítilo. Byl jsem si naprosto jist, že kdyby svítilo, nestalo se to. Tím nejsilnějším pocitem byl strach!

Holky se rozplakaly a to byl signál, že žijí. Bětce nebylo vůbec nic, byla dobře chráněna dětskou sedačkou a Marianka si posteskla na bolest v zádech. Moje žena měla jen ulomený kousek zubu, a já? Jen mi tekla krev z nosu. Jinak nic, vůbec nic! Jaká úleva. Byli jsme připoutaní! Vždycky jsme byli připoutaní! Opět mě však přemáhal strach, když jsem přiběhl k protějšímu autu – nepřipoutaný, zhroutený řidič, nejevící známky života a za ním ještě někdo.

I my jsme nakonec museli do nemocnice, na pozorování, aby se vyloučila vnitřní zranění. V sanitě jsme se dověděli, že v autě jeli manželé předdůchodového věku, řidič žije a jeho ženě již nebylo pomoci. A pocit viny? Byl děsivý! Stalo se to nejhorší. Zemřel člověk...

Ještě ten večer jsem byl v nemocnici v Havlíčkově Brodě obviněn z těžkého ublížení na zdraví s následkem smrti. Zhroutil se mi život. Nevěděl jsem, co bude dál. Měl jsem strach. Báł jsem se o život řidiče, báł jsem se o svoji rodinu. Tehdy poprvé jsem pomyslel na vězení. Jeden strach střídal druhý, třetí atd. Nebyl to strach zbabělce, ale strach vystihující vážnost situace, hlubokou účast, pocit odpovědnosti.

Řidič byl následující den vrtulníkem transportován do brněnské úrazové nemocnice, kde přežíval ještě tři čtvrtě roku. Pravidelně jsem tam telefonoval, chtěl jsem vědět, jak se mu daří. Ale slyšel stále stejné: „Nejste rodinný příslušník, nemůžeme vám dát informace“. I to mi stačilo. Znamenalo to – asi žije!

Pozůstalým synům jsem napsal dopis, vyjadřující lítost a nabízející nějakou pomoc. Nesetkal se však s odezvou.

Následovala řada vyšetření, expertíz a posudků, jednání s právníkem, vysvětlování a dokazování. Život se nám obrátil naruby. A pocit viny? Zápasil jsem s ním. Nezříkal se svého podílu. Neuměl jsem se však smířit s tím, že na vině jsem právě a pouze já. My čtyři jsme z auta vystoupili úplně zdraví a na druhé straně smrt a těžké zranění?

Byl jsem hodně rozčarován. Nejen, že se mi nepodařilo uhájit pro mne základní příčinu nehody, že auto nesvítilo, ale stejně by mi to prý nebylo nic platné. I kdyby nesvítilo vůbec, jednalo by se pouze o přestupek. Podobně byla kvalifikována skutečnost, že protijedoucí nebyli připoutaní. Což se znalecky prokázat podařilo. Žil jsem v přesvědčení, že kdyby připoutaní byli, nemělo by to tak fatální následky. Vinen jsem byl tedy já proto, že jsem se v danou chvíli vyskytoval v části vozovky, kde jsem neměl co dělat. Z počátku jsem to vnímal jako nespravedlnost, ale později, po výkladu mého právníka jsem to pochopil. I to, že právo a spravedlnost si mohou být tak vzdáleny.

Právník mě také upozornil, že jsem jediný, který smí v celé kauze beztrestně lhát. Za takového že jsem prý považován. Hluboce se mě to dotýkalo, až degradovalo. Celou situaci jsem od počátku vnímal s takovou vážností, že jsem viděl pouze jediné východisko – cestu pravdy. Nic jiného pro mne, děj se co děj, neexistovalo. Trápilo mě, že jsem způsobil tak strašné utrpení a ještě jsem byl považován za lháře? Dodnes to vnímám jako křivdu. I takové pocity nelze nespojovat s výrazem „vina“.

Když mi po tři čtvrtě roku právník telefonoval, že řidič zemřel, všechno mé vnímání se ještě umocnilo. Zemřel druhý člověk – strašný pocit! Bolest, tíseň a strach, a k mnoha dalším pocitům přibyla ještě starost o rodinu, protože vězení jsem měl víc než jisté. Ani tentokrát se můj dopis pozůstalým synům nesetkal s odezvou. Mrzelo mě to, psal jsem ho upřímně, ale uměl jsem to pochopit.

Koncem března, tři měsíce po tragické nehodě – jako by toho nebylo dost – přichází další rána: autobus na přechodu pro chodce srazil naši dceru. Utrpěla poranění hlavy a až po třech dnech, kdy se její stav výrazně zhoršoval, byl odhalen rozsáhlý hematom. Následovala operace. I ona vedla boj na život a na smrt.

A pojem vina? Zatrulo nám, strašně jsme se o ni báli. Těžko se to dá slovy popsat. Dosud vážná situace se ještě stupňovala. Starost o dceru zcela překryl jakýkoliv náznak hněvu na řidiče autobusu. Ačkoliv to může znít neuvěřitelně, cítil jsem jediné – schválně to neudělal. Ani já jsem to schválně neudělal...!

I zde však pojem „vina“ nakonec vyvstal. Bohužel ve chvíli, kdy „silný“ právník dopravních podniků chtěl bezostyšně svěst vinu na naši Alžbětu. Naštěstí jsme se setkali se soudkyní, která

dokázala situaci vyhodnotit nejen profesionálně, ale především lidsky. Trest uložila nápravný, nikoliv likvidační. Bylo mi to velkým povzbuzením.

Můj soud následoval deset měsíců po nehodě. Vstupoval jsem pokorně, vědom si, nikoliv smířen, že půjdu do vězení. Strach, který mě přemáhal, opět nebyl strachem zbabělce. Měl jsem starost o svou rodinu. Jak budou žít, co budou jíst, kde budou bydlet, jak budou děti studovat? Věděl jsem jen, až se vrátím, že bych rád nějakým způsobem přispět ke zmírnění utrpení. Nevěděl jsem jak ani kde, ale přání jsem měl jasné. Očekávání na rozsudek bylo velice vypjaté, ale nakonec překvapivě uvolňující. Dostal jsem trest odnětí svobody v délce trvání dva roky s podmíněným odkladem na tři roky a zákaz řízení motorových vozidel také na tři roky. Byla mi přiznána jedna polehčující okolnost, že ani jeden ani druhý v protějším autě nebyl připoután.

Své pocity dokážu jen těžko popsat. Nebyly vítězné, ani jásavé. Na ztrátě dvou lidských životů to nic neměnilo. Jen velká starost o rodinu ze mne spadla.

U soudu jsem se také poprvé setkal s jedním pozůstalým synem. Po skončení jsem k němu přistoupil, podal mu ruky a znovu vyjádřil svou lítost. A on mě neodmítnul. Byl to pro mne důležitý okamžik. Nemyslím, že mi v tu chvíli všechno odpustil, ale určitý posun to jistě znamenalo.

Vynesení rozsudku mi přineslo jistou úlevu, ale také příležitost vyjít se svým předsevzetím. Jak jsem zmínil, nevěděl jsem jak, ani kam. To však nebylo podstatné. Hlavní bylo, že jsem chtěl. A to ostatní? Mé poděkování patří manželům Vondruškovým, zakladatelům ČSODN, kteří si prošli svým peklem, kteří mě neodmítli, když jsem zazvonil u jejich dveří. Jejich prostřednictvím se mohu účastnit např. projektu *(Ne)zvrtné osudy*, který je zaměřen na nejrizikovější skupinu lidí, jimiž jsou studenti posledních ročníků středních škol a učilišť, kteří začínají svou řídičskou éru. Máme možnost svěřovat jim své zkušenosti a přispět k jejich vlastnímu zamyšlení nad otázkou bezpečnosti a odpovědnosti.

Jak snadno a nečekaně se člověk může ocitnout na jedné či druhé straně. Denně sedáme za volant a nikdo z nás netuší, co bude následovat. Nikdo z nás, ani já, ani ty. Nikdo nemůže říct: „Mně se to nikdy nestane!“ Tak, jako se stalo mně, může se stát komukoliv z nás.

Necítím se jako viník, který připravil o život dva lidi, svévolně, z vědomé nedbalosti. A přesto je vina tak tíživá, tak skličující. Pocit viny se zrcadlí s pocity, které působí svírání v břiše, bolest a strach, a člověk nikdy neví, kdy a kde na něj číhají, kdy a kde na něj dolehnou. Pocitu viny, kdy zemřel člověk, se nelze zbavit. S tím se musí učit žít.

Necítím se jako viník z vědomé nedbalosti nebo dokonce jako viník úmyslný a nedovedu si představit, že bych jím být měl. Že bych si zahrával třeba s alkoholem, agresivní jízdou, rychlostí atd. O co horší by to muselo být? Hrůza pomyslet!

Každý z nás se nad takovou otázkou může zamyslet. Dost je na tom, co nemůžeme ovlivnit. Jistě by nebylo dobré sedat za volant v panice, že teď se určitě něco stane. Ale v pokoře a odpovědnosti, že jsem jeden z mnoha článků provozu a že i na mně to závisí, je dobré pamatovat. Jak se zachovám já, to ovlivnit mohu.

A co jsem v důsledku nehody získal? Poznal jsem spoustu nových lidí, kterých si hluboce vážím.

Pohled státního zástupce: Vina a trest při usmrcení z nedbalosti

Jan Lata

JUDr. Jan Lata, Ph.D.

Absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy (2000), jakož i bakalářské studium ekumenické teologie na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy (2003). V letech 2002–2004 pracoval jako asistent soudce Nejvyššího soudu, v letech 2004–2006 pak jako asistent soudce Ústavního soudu, od roku 2006 je státním zástupcem Městského státního zastupitelství v Brně. V roce 2007 ukončil doktorské studium obhajobou disertační práce na téma Účel a smysl trestu. Je členem komise ministerstva spravedlnosti pro rekonstrukci trestního práva procesního a tiskovým mluvčím Unie státních zástupců. V roce 2009 mu byla udělena cena Právnik roku – kategorie Talent roku za esej na téma Nezávislý státní zástupce – zbožné přání nebo dosažitelná realita? Odborně publikuje zejména k otázkám penologickým, jakož i k problematice historického vývoje a postavení prokuratury a státního zastupitelství.

Autor ve svém referátu představil obsah zákona č. 40/2009 Sb.

Doporučená literatura: Trestní právo hmotné, Oto Novotný a spol., Praha, 2010 (v druhém díle je kapitola o trestných činech v silniční dopravě)

Jak je možné odpustit? (dílnička)

Daniela Gabrielová

Mgr. Daniela Gabrielová

Psycholožka, vystudovala obor sociologie a masové komunikace na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy a jednooborovou psychologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Absolvovala psychoterapeutický výcvik SUR ve skupinové dynamické terapii. Pracovala v oblasti psychologického poradenství a jako krizový pracovník SOS Centra Diakonie ČCE. Od roku 2001 působila v oblasti zdravotnictví jako psycholožka a psychoterapeutka, nejprve v Nemocnici Liberec na oddělení neurochirurgie a ambulance bolesti, později v ambulantním zařízení Psychosomatické kliniky v Praze. V roce 2004 složila atestaci z klinické psychologie. Je zakládající členkou občanského sdružení Rafae (2004), v současnosti je jeho předsedkyní. V době rodičovské dovolené (od 2005) se věnuje především lektorování kurzů a výcviků v oblasti krizové intervence a psychosociální pomoci.

Na univerzitách ve Spojených státech se zabývají studiem a projekty věnovaným tématu odpuštění již druhé desetiletí. Výzkumy ukazují, že ačkoli odpuštění patří mezi hodnoty, které doporučují tradiční náboženství, je ve zkoumaných kulturách obvyklé, že lidé po setkání s neštěstím spíše setrvávají v pocitech zlosti a zášti.

Výzkumy také ukazují, že lidé mají velmi různorodé a nejednoznačné představy o tom, co odpuštění je a co není.

A studium oblasti odpuštění také ukázalo, že pokud se lidé pro odpuštění rozhodnou, je pro řadu z nich nejasné, jak mají postupovat. Neumějí odpouštět.

Odpuštění považuji za obtížně uchopitelnou věc. Přečetla jsem o něm mnoho slov, dokonce návodů, a pak jsem si uvědomila, že se o něm člověk dozví něco až tehdy, když ho sám zažije. Z toho důvodu jsem si pro tento příspěvek zvolila místo přednášky formu dílničky, v níž vás všechny zvou k zamyšlení nad tím, jak je možné odpustit.

Abychom dokázali rychleji vstoupit do uvažování o odpuštění, připravila jsem si pro vás následující zprávu:

Vražda dětí ve školní jednotřídce ve West Nickel Mines, Pensylvánie, USA

2. 10. 2006 zajal střelec Charles Roberts deset dívek ve věku 6–13 let ve třídě školy patřící náboženské komunitě Amišů v Nickel Mines. Následkem jeho střelby zemřelo pět z nich, ostatní byly zraněny. Útočník sám spáchal sebevraždu. Tato událost sama o sobě dosti hrůzná na to, aby poutala pozornost, se stala středem zájmu médií ještě z jiného důvodu: tím byla neočekávaná reakce komunity Amišů na krutost spáchanou na jejich dětech člověkem, který do jejich společenství nepatřil. Amišové od samého počátku nabídli odpuštění a smíření, a to jak na rovině duchovní, tak praktické.

Amišové jsou křesťanská denominace představující jednu z větví novokřtěnců. Jsou následovníky Jakoba Ammana; v 18. století se vystěhovali ze Švýcarska hlavně do USA a Kanady. Jsou známi především přísnými zákazy používání techniky a životním způsobem odmítajícím pokrok a modernizaci. Jsou odpůrci militarismu a násilí. Žijí soběstačným způsobem života v komunitách, které se oddělují od okolního světa a odmítají pomoc státu. Hovoří jazykem odvozeným od švýcarské němčiny.

Co se vlastně ve West Nickel Mines stalo?

Roberts zaparkoval své nákladní auto před školou před půl jedenáctou dopoledne a šel se dovnitř zeptat, jestli děti nenašly na cestě vidlicový spojník. Pak se vrátil do auta a přišel do třídy s pistolí. Chlapcům nařídil, aby mu pomohli z nákladáku přinést věci. Kromě různého haraburdí a náčiní byly mezi věcmi i dřevěné desky, kterými útočník později zabarikádoval vchod. Této chvíle využila učitelka a její matka, která tam v té době také byla, a utíkaly na nejbližší farmu pro pomoc. Roberts nařídil dívkám, aby se seřadily před tabulí, a dovolil těhotné ženě, třem rodičům s malými dětmi a všem chlapcům, aby opustili budovu. Odešla s nimi i devítiletá dívka, která nerozuměla anglicky. Kolem tři čtvrtě na jedenáct dorazila policie, která se bez úspěchu pokoušela domluvit s útočníkem, aby akci ukončil. Kolem 11. hodiny byl slyšet z budovy křik rukojmích. Sedm minut po

jedenácté Roberts zahájil střelbu. Přes dvě minuty trvalo, než se zásahová jednotka dostala zadem do budovy. Ve chvíli, kdy se v okně objevil první člen jednotky, se Roberts zastřelil. Střelba zasáhla všechny dívky, čtyři z nich byly na místě mrtvé. Ostatní byly převezeny do nemocnice. Pátá dívka zemřela v nemocnici. Pět přeživších vyvázlo s nejrůznějšími následky, z nichž nejhůře je na tom dívka upoutaná na invalidní vozík, která nekomunikuje jinak než úsměvem.

Kdo byl Charles Roberts?

32letý Američan žijící v nedaleké obci. Byl řidičem mlékárenského vozu, kterým rozvážel mléko v oblasti, mimo jiné i do komunity Amišů. Devět let před touto událostí mu krátce po porodu zemřela dcera. Zanechal po sobě manželku a tři děti, každému z nich napsal dopis na rozloučenou.

Jaká byla reakce komunity Amišů?

Již několik hodin po útoku kontaktoval někdo z komunity rodinu Charlese Robertse. Členové komunity navštívili vdovu, její rodiče i rodiče vraha, vyjádřili jim soustrast a projevíli jim své odpuštění. V komunitě založili fond na podporu útočnickovy rodiny. Asi třicet Amišů se zúčastnilo Robertsova pohřbu. Vdova, Marie Robertsová, byla také jedna z mála pozvaných na pohřeb jedné z obětí. Marie Robertsová napsala otevřený dopis svým amišským susedům, ve kterém jim děkovala za odpuštění, milosrdenství a slitování. Napsala: „Láska, kterou jste projevíli naší rodině, je pro nás lékem, který tak zoufale potřebujeme. Svými dary jste se dotkli našeho srdce způsobem, který nedokážu vyjádřit. Váš soucit přesahuje naši rodinu i komunitu a mění celý náš svět a za to Vám upřímně děkuji.“

Co považujete za podmínku toho, aby mohl člověk v takovéto situaci odpustit?

Neštěstí, vina a obec

Karel Šimr, Jiří Weinfurter

Mgr. Karel Šimr

Je farářem Českobratrské církve evangelické v Chrástu u Plzně a koordinátorem Psychosociálního intervenčního týmu ČR. Vystudoval Evangelickou akademii a Evangelickou teologickou fakultu Univerzity Karlovy. V minulosti pracoval jako sociální pracovník, pastorační asistent v hospici, člen týmu popovodňové pomoci nebo vedoucí výjezdového krizového týmu při Diecézní charitě Plzeň. Podílel se rovněž na práci skupiny pro tvorbu a ověřování Standardů psychosociální krizové pomoci při MV – Generálním ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky.

Mgr. Jiří Weinfurter

Je duchovní Českobratrské církve evangelické, v současnosti působí jako nemocniční kaplan ve Fakultní Thomayerově nemocnici s poliklinikou v Praze-Krči. Vystudoval Evangelickou teologickou fakultu Univerzity Karlovy. Je členem Psychosociálního intervenčního týmu ČR.

Vážené kolegyně, vážení kolegové, v souvislosti s dnešním tématem a zaměřením Psychosociálního intervenčního týmu si klademe otázku: Jak se vina při neštěstí týká obce nebo jiné komunity? A jak je možné ji na této rovině zvládat? Na počátku porozumění ovšem stojí otázka, proč a jak spolu neštěstí a vina vlastně souvisí.

Po jedné z ekumenických bohoslužeb po vraždách v havlíčkobrodské nemocnici, při níž zaznělo kázání na téma viny a odpuštění, jsme v týmu vyhodnotili, že otázka viny do situace úplně „nepasovala“ (chtěli jsme hlavně vyjádřit podporu vedení nemocnice za odvahu, s níž celou věc zveřejnilo, čili za to, že se „neprovinilo“). Reakce zástupců nemocnice nás však překvapila, neboť téma viny vnímali jako něco, co se jich také týká.

Na semináři horské medicíny zazněla poznámka o vině a neštěstí. Reakce jednoho z účastníků byla překvapující: Ano, s vinou přece máme zkušenost všichni.

Trhlina v řádu bytí

Chápeme-li neštěstí jako „mimořádnou událost“ – vybočení z dobrého řádu, jako „trhlina v řádu bytí“, pak se vina u zúčastněných objevuje zákonitě, protože se v situaci neštěstí dostáváme nějak do kontaktu se „zlem“. Jsme ve špatný čas na špatném místě. Vina se ukazuje jako symptom

porušení stvoření. Zdá se, že je vposledku jedno, zda se jedná o neštěstí zaviněné člověkem nebo „vyšší mocí“. Vina není jen věcí mezi dvěma lidmi – viníkem a poškozeným. Dotýkáme se v ní něčeho, co nás přesahuje: dokonce i poškozený může cítit vinu, protože se nějak účastní zla, které v události neštěstí jakoby vyvěre na povrch jako láva a odhalí porušenost světa a řádu bytí. Zúžení viny na „pocit viny“ mnohdy nepomáhá a může naopak bránit rozšíření pohledu a osobnímu i společenskému zrání. Jako bychom se skutečně hmatatelně dotýkali teologické skutečnosti, chápající sténání stvoření jako důsledek zla, které je ve světě přítomné a tajemně souvisí s lidskou vinou.

Vina se při a po neštěstí týká každého, kdo je událostí zasažen. Každého se ovšem týká jinak. Jde také o jiný typ viny. Jasnou vinu najdeme u viníka neštěstí. Přeživší ovšem také mluví o vině – za přežití, případně o vině za to, že nedokázali neštěstí zabránit. Záchranáři a pomáhající mohou vnímat vinu za to, že neudělali pro přímo zasažené více. Komunita může pociťovat, že nedokáže účinně vyjádřit solidaritu se zasaženými. Mnoho pomáhajících možná najde vinu mezi svými motivacemi k angažovanosti.

Je třeba si uvědomit, že zde mluvíme o různých druzích viny. Základní vymezení známe od Karla Jasperse, který se pokoušel vypořádat s myšlenkou kolektivní viny po druhé světové válce v Německu. Dělí vinu na právní, politickou, morální a metafyzickou. Posledně jmenovaná je vyjádřením „*solidarity mezi lidmi jako lidmi, v jejímž důsledku je každý spoluzodpovědný za všechno bezpráví a všechnu nespravedlnost na světě*“.

Od společenství k individualitě a zase zpátky

Jak ale můžeme tyto úvahy vztáhnout na obec, potažmo na otázku komunitních intervencí po neštěstích? Tradiční komunity vycházely z myšlenky souručenství viny. Cokoli dělá jedinec, týká se všech a dopadá na všechny. Nechce-li mít společnost účast na jeho činech, musí ho vyloučit, distancovat se od něho. Tento přísný přístup najdeme ve Starém zákoně nebo třeba v principu krevní msty. Nám tento pohled přijde tvrdý a často nezohledňující individuální podmínky viníka a jeho činu, ale jeho smyslem je vědomí souručenství, soudržnosti, společenství – v dobrém i zlém. Zde ostatně koření i zmíněný koncept „kolektivní viny“: Kdo se jednoznačně nedistancoval od dění ve společnosti, neoddelil se od ní rozhodným činem, spolunese odpovědnost za vykonané zlo.

Tento kolektivní přístup k vině postupně mizí a prohlubuje se vědomí osobní zodpovědnosti, které v dnešním diskurzu převažuje: „*V oněch dnech už nebudou říkat: Otcové jedli nezralé hrozny a synům trnou zuby, nýbrž každý zemře pro svou nepravost. Každému, kdo jí nezralé hrozny budou trnout zuby. (Jr 31,29-30)*“

Tato individualizace viny má ovšem i negativní konotace. Díky ní přestáváme vnímat sociální rozměr viny, „struktury zla“, na nichž se všichni nějak podílíme. Vina není jen „mojí, mojí, mojí vinou“, ale také „naší“ vinou. Má individuální i sociální povahu. Nikdo se od nějaké její podoby nemůže zcela distancovat. Dnes nás to však nemusí vést k hledání obětních beránků, ale naopak k vyjádření „solidarity provinilých“.

Vážíme si individualizace viny – toho, že nikdo nemůže být souzen za viny někoho jiného (důraz, který najdeme už v Tóře a Prorocích). Ale neměli bychom – i díky modernímu rozpoznání vnitřní rozmanitosti vin – vylít s vaničkou dítě a ztratit ze zřetele společenství ve vině, solidaritu nás jako viníků. Naopak můžeme hledat možnosti vyjádření této solidarity. Pokud toto mezilidské spojení neuchopujeme, vede to k izolaci, rozdělení a mlčení, které nejsou uzdravující ani smířující.

Solidarita provinilých

A tím se dostáváme do blízkosti odpovědi na otázku „jak to udělat“, jak přispět k vyrovnání se s vinou na rovině společenství. Cestou je uvědomění si přesahu viny, která se neomezuje pouze na její právní rozměr. Za otázkou „kdo za to může?“ se často skrývá hlubší a nepojmenovaná otázka „proč se to stalo“. A ani potrestání viníků proto vždy úlevu nepřinese. Můžeme společně vinu uznat a přijmout – ovšem při zachování a zdůraznění různosti vin. Je něco jiného být viníkem v právním a v metafyzickém smyslu, ale přesto je v tom něco spojujícího.

Martin Buber vidí tři roviny, na níž se s vinou vyrovnáváme. Na rovině právní je to doznání, odpykání trestu a náhrada škody. Na rovině víry vyznání hříchů, lítost a smírné dostiucnění. A pak je tu ještě rovina svědomí a na ní sebevyjasnění, vytrvání a smíření. V prvních dvou krocích jde o

hluboké uvědomění si onoho „je to má vina“ a přijetí sebe jako viníka za součást své nové identity, které má vést k prohloubení naší osobnosti. V třetím kroku – smíření – má člověk možnost restituovat porušený řád angažovaností ve světě. Jak říká Buber: „*Trhliny v řádu bytí mohou být zaceleny na bezpočtu jiných míst, než byly způsobeny.*“

Jak se tedy na úrovni společenství vyrovnat s vinou? Předně si uvědomit, že vina tu není jen jako něco, co se má odstranit. To jde na rovině právní a v rovině víry. Na rovině svědomí a metafyzického rozměru je třeba vinu nést, proměňovat v solidaritu a angažovanost. Pomoc v tomto nesnadném úkolu představují komunitní rituály, při nichž se můžeme opřít o ono „nejsme na to sami“, zažít solidaritu provinilých. Soudy nechť řeší právní vinu, ale zároveň je třeba po neštěstích vytvářet situace, v nichž platí ono Ježíšovo: „*Kdo je bez viny, první hod' kamenem!*“ Něco se děje – zacelují se trhliny, obnovuje se porušený řád, objevuje se smysl – když v jednu chvíli a jednom místě mohou zasednout účastníci neštěstí, sousedé, pomáhající a někdy i viník. Vina se totiž týká nás všech a my všichni máme možnost přispět k obnově porušeného řádu bytí.

Literatura:

Krejčí, Josef: Souručenství viny v Bibli, in: Teologické texty 3/1994

Buber, Martin: Vina a pocit viny, in: Bolest a naděje, Vyšehrad, Praha 1992

Jaspers, Karl: Otázka viny, Mladá fronta, Praha 1991

Vina jako motivace dárců v rozvojové a humanitární pomoci

Květa Princová

Mgr. Ing. Květoslava Princová

Pedagožka, působí na Caritas – Vyšší odborné škole sociální v Olomouci a Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Dříve pracovala jako koordinátorka a manažerka humanitárních aktivit Charity Česká republika, zejména v zemích bývalého Sovětského svazu a na Balkáně. V současné době se zabývá etikou poskytování humanitární a rozvojové pomoci a na toto téma píše doktorskou práci.

Kontaktní adresa: kvetoslava.princova@upol.cz

Vina

Vina se objevuje velmi často i jako motivace, která ovlivňuje rozhodování o zahraniční pomoci, a to jak na úrovni jednotlivých dárců, tak na úrovni vlád. Jedná se převážně o „vinu za bohatství“ nebo „koloniální vinu.“

V případě „viny za bohatství“ se zřetelně rýsuje nutkání nějakou formou se solidarizovat, v tomto případě dát něco ze svého bohatství a je otázkou, jestli je možné se takto z viny vykoupit, natožpak se jí zbavit. „Metafyzická vina je nedostatek absolutní solidarity s člověkem jako člověkem. Tato solidarita zůstává trvalým požadavkem i tam, kde už morálně smysluplný požadavek končí“ (4). Koloniální vina se vztahuje spíše k nějaké vině, kterou jsme zdědili, a která nás poznamenává hromadně. Tato vina přesahuje provinilou osobu a vyvolává klima viny: „Na základě existenciálního společenského charakteru a dějinnosti člověka nabývá vina nutně významu, který přesahuje provinilou osobu. Vyvolává ve společnosti něco jako klima viny a v dějinách něco jako tradici viny. Rodíme se do společnosti a do dějin, jež jsou formovány touto skutečností“ (1, str.158).

Neštěstí a reakce na něj v mezinárodním kontextu.

Může se jednat o náhlou událost v podobě přírodní katastrofy či válek nebo o vleklé krize, způsobené dlouhodobými konflikty, migrací, a v důsledku toho lidským strádáním, chudobou, hladem, strádáním v důsledku nemocí, sucha, ekologických katastrof...

Lidé na tyto události nějak reagují. Většinou tak, že přispívají finančními prostředky do sbírek, které jsou organizovány různými humanitárními organizacemi. Nermalou částkou přispívají také prostřednictvím svých daní na pomoc, kterou potom realizuje vláda jejich země. Méně často se účastní lidé pomoci jako dobrovolníci. Pokud se stane neštěstí blízko nich, pomáhají si lidé v rámci skupiny, komunity v rámci jednoho státu. Čím je potřeba pomoci vzdálenější, tím častěji je pomoc poskytována prostřednictvím peněz.

Vina za bohatství

Jedním z důvodů, proč lidé pomáhají, je snaha o vyrovnání se s vnitřním pocitem viny. I když je to zřídka analyzováno v literatuře o pomoci, je zřejmé, že pocity viny se hojně vyskytují jako motivace v individuální pomoci vzdáleným potřebným, stejně jako při oslovení bezprostředně žebrákem na ulici. Vzdálenost zde nehraje roli (6). Zde je potom zřejmě primární záležitostí redukovat tento pocit nesouladu mezi námi šťastlivci a těmi, kteří jsou v kritické situaci. Lidské utrpení, které vyzařuje do našich obýváků z televizních obrazovek vytváří pocit nepohodlnosti. Některé agentury či různí aktivisté dokonce využívají ve svých kampaních vyvolávání pocitu viny, že nadměrnou spotřebou v rozvinutém světě způsobujeme hladovění v nerozvinutém světě (5). Donoři, ať už jsou to vlády či bohaté nadace, jsou ovlivňováni tímto pocitem viny směrem k velkorysým darům, často je ale od tohoto pocitu sebeobviňování jenom krůček k obviňování oběti samotné, totiž že za neutěšenou situaci si mohou oběti nešťestí samy (2). Do jaké míry se tento zvrát projeví na velkorysosti dárců nebylo zjištěno. Pravdou ovšem je, že motivace je většinou smíšená. Morální povinnost šťastnějších asistovat méně šťastným je jeden z normativů všech velkých světových náboženství a je v nich hluboce zakořeněno. Soucit k bližnímu, oddanost hodnotám lidské důstojnosti, zájem o utlačovaného a vyvrženého, hlad a nasycení hladových. Ať už se to nazývá altruismus, lítost, solidarita, soucit, impuls je hluboce zakořeněn v lidské kultuře. Vzbuzování pocitu viny a vina jako taková je považována za negativní emoce. Negativní emoce mají podle výzkumů Kansaské univerzity narůstající úspěch při fundraisingových kampaních (8).

Koloniální vina

Koloniální vina je dalším projevem viny vůči lidem vzdáleným.

Důležitou součástí současného diskurzu o pomoci je, že evropská kolonizace je zásadní příčinou občanských válek, chudoby, devastace životního prostředí, nemoci, hladu, diktátorských režimů. Afričané, Asiaté a domorodí lidé byli oběťmi kolonialismu a dnes jsou oběťmi jeho důsledků. Tento pocit viny způsobil, že miliony dolarů plynou do bývalých kolonií, aniž je vidět nějaký hmatatelný výsledek, navíc Evropa dovolila masový příliv imigrace z těchto bývalých kolonií bez uvážení do jaké míry je schopna je přijmout (5). Je skutečností, že rozhodování o pomoci vypadalo dlouho tak, že hlad a chudoba se léčily pouze stále zvětšujícími se dodávkami potravin, což znamenalo stále hlubší pád do závislosti. Při studiu statistik zachycujících rozvojovou pomoc jednotlivých států je možno rozeznat bývalé koloniální země jako dominantní donory.

Je koloniální vina odůvodněná? V dnešní době je to, co se dělo, nepochopitelné. Nicméně ne všechno, co je spojeno s kolonialismem je třeba odsuzovat.

Například Indický premiér Manmohan Singh uznal také dobré stránky Britské správy v Indii, totiž že Indie z kolonialismu také profitovala (5). Důvody poskytování pomoci přednostně bývalým koloniím mohou být také někde jinde – jedná se o tradici a především o kontakty a znalost prostředí.

Minulé vykořisťování kolonií je považováno za zdroj bohatství rozvinutého světa. Ale to také nemusí být pravda. Velká Británie byla bohatá ještě před tím, než získala nějaké kolonie, naopak Švýcarsko, Norsko ani Finsko nikdy kolonie neměly. Kanada a Austrálie naopak byly koloniemi.

Mezi lety 1957 a 2007 investoval západ do rozvojové pomoci 2,3 bilionu dolarů. Dodnes ale není dostupný nejjednodušší lék stovkám tisíců lidí, nemocných normálně léčitelnými chorobami a umírajícím hlady. Miliardy dolarů se prostě rozplynuly. Tato fakta zaznívají na světových summitech zcela otevřeně (5). Kolonialismus je nazýván nejtemnějším momentem evropské historie, ale tento pocit viny škodí jak těm viníkům, tak jejich objektům.

Dnešní představitelé afrických organizací a panafričtí myslitelé například Axelle Kabou (3) prohlašují, že globální pomoc je pro Afriku škodlivá, že Afrika je schopna se bez této pomoci obejít a sama by měla definovat svůj rozvoj a nevytvářet závislosti na rozvoji, o kterém rozhoduje někdo zvenčí.

Literatura:

Anzenbacher, A. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001

Carr, S. *Psychology of Aid*. New York, 1998

Kabou, A. *Weder Arm noch ohnmächtig*, Lenos Verlag, 2001

Jaspers, K. *Otázka Viny*. Praha, *Mladá fronta*. In *Baštecká B.*

Pandya, A. *The Burden of Guilt*. Dostupno na: <http://www.henryjacksonsociety.org/stories>. Navštíveno 9.11.2010

Singer, P. *Famine, Affluence and Morality*. *Philosophy and Public Affairs*, vol.1, no.1., 1972 (pp.229-243)

Tupy, M.,L. *The Culture of Guilt*. *Policy*, vol.19, no.1, 2003 (pp.26-28)

Vivek H.,P. *Increasing Effectiveness of Charitable Mail Solicitations Using Negative Emotions*. *Advances in Consumer Research*. Volume VIII, 2008.